KAPITTEL 3

GODE HISTORIER

GILDESKÅL

Ungdommen former framtiden

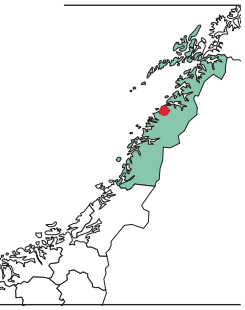

NORDLAND FYLKE

I kommunesenteret Inndyr fikk ungdommen være med å utforme sitt eget lokalmiljø. Resultatet ble en opprustning av hele tettstedet, en folkelig dugnad, lokal næringsutvikling og en kommune som "ikke er til å kjenne igjen".

Langt ute på Nordlandskysten, med ansiktet mot havet og ryggen mot fjellene, ligger kommunesenteret Inndyr med drøyt 900 innbyggere. Totalt bor det ca. 2200 i kommunen. Tidligere var Inndyr en viktig havn og et samlingssted langs kysten i leden fra nord til sør. I dag ligger Inndyr ”forlatt” ved en sidevei til Kystveien og godt innenfor den nye seilingsleden til dagens skip.

Oversiktsbilde av Inndyr

Stram kommuneøkonomi, fraflytting og tap av arbeidsplasser har ikke gjort hverdagen lettere eller framtidsutsiktene særlig lysere. På slutten av 1990-tallet var det derfor mye som talte imot en positiv utvikling for kommunen. Men gildeskålværingene ville det annerledes.

Det startet i 1999….

Hvis det i det hele tatt er mulig å snakke om et vendepunkt eller starten på en ny ”giv” for kommunesenteret, er det naturlig å velge ”Mikroby”. I 1999 ble Gildeskål kommune med i det nasjonale pilotprosjektet "Mikroby" i regi av Norsk Form og Norsk Bygdeungdomslag. Hensikten med prosjektet var å bruke bymessige elementer til å utvikle kommunesentre ut fra ungdommens ønsker. 23 ungdommer fra Gildeskål ble samlet til et framtidsverksted hvor de skulle kaste fram alle sine kreative tanker og idéer. Idéene ble videreutviklet til en modell som ble laget av Snøhetta. Hovedelementene i forslaget var:

- En representativ rådhuspark som kan fungere som inngangsportal til Inndyr
- Nye møteplasser, café, pub, restaurant
- Utleieboliger for ungdom i tilknytning til havna
- Et nytt torg
- Fortau, dempet belysning og en kastanjeallé langs hovedveien gjennom Inndyr
- Park i Ellingsenhagen

Idéene var nå klare til å realiseres, men lite skjedde. Det viste seg at tiltakene var så omfattende og kostbare at kommunen ikke kunne dra lasset alene. De tradisjonelle måtene å tenke og jobbe på, strakk ikke til. Og ungdommene ble utålmodige og begynte å miste troen på kommunen sin.

Inndyrvågen i tidligere tider

Inndyrvågen i dag

Og fortsatte i 2001…

Med deltakelsen i Tettstedsprogrammet i 2001 begynte det igjen å skje noe i Inndyr. På ny ble det liv i gamle idéer og planer, og optimismen vendte så smått tilbake. Det ble nedsatt en styringsgruppe for det kommunen valgte å kalle "Tettstedsprosjektet Inndyr". Gruppen bestod av representanter fra formannskap, planutvalg, lokalutvalg, Inndyr Vel, Gildeskål næringsforum og Ungdomsrådet. Ordføreren ledet gruppen, mens sekretæransvaret ble lagt til kommunen ved plan- og næringsavdelingen. Med bakgrunn i "Mikroby" hadde kommunen lagt 100 000,- kr i potten til tettstedsprosjektet. Midlene ble blant annet brukt til å engasjere ekstern planbistand.

Det første styringsgruppen gjorde var å lage retningslinjer for hvordan kommunen skulle arbeide innenfor målene i det nasjonale Tettstedsprogrammet, og avklare forholdet til andre vedtatte kommunale planer. Arbeidet munnet ut i en rapport om helhetlig tettstedsutvikling i Inndyr, der et hovedmål var å styrke sentrums rolle. For kommunen var det viktig å hindre at kommunesenteret flyter utover. Samtidig ønsket man at stedet på nytt skulle åpnes mot havet.

"Sånne tettsteder har ingen begynnelse og ikke noen slutt." (Axel Sømme, arkitekt)

Rapporten fokuserte spesielt på å fortette Inndyrs kjerneområde, videreutvikle egne kvaliteter, tilføre nye identitetsskapende elementer og aktivisere området rundt Inndyrsvågen. Rapporten ble sendt på bred høring og diskutert med berørte parter. Også eksterne regionale etater som fylkeskommunen og vegvesenet ble bedt om å komme med innspill. Tanken var at flest mulig skulle få et eierforhold til prosjektet.

Etter at nye forslag og kommentarer var nøye vurdert, ble rapporten vedtatt av kommunestyret juni 2002. Til grunn for vedtaket het det: "Kommunen ser på prosjektet som et felles arbeid for hele kommunen der tiltakene på Inndyr også skal ha positive ringvirkninger for de andre stedene". De folkevalgte fra ulike deler av kommunen hadde altså en felles oppfatning og forståelse for at det å satse på kommunesenteret ville komme alle til gode.

"Vi hadde så mange planer at vi kunne tapetsert Inndyr." (Einar Skogvoll, Byggeleder)

I oppfølgingen av rapporten valgte kommunen en modell med frittstående arbeidsgrupper under styringsgruppen. For de større tiltakene som miljøgata og torget, gikk arbeidsgruppene over til å bli byggekomitéer, samt at ekstern byggeleder ble engasjert. Hver arbeidsgruppe fikk mandat av kommunestyret til å ha ansvaret for detaljplanlegging og gjennomføring av ett prosjekt, for eksempel kaféen, parken eller miljøgata. Gruppene består av utvalgte personer fra lag og foreninger, næringsliv og spesielt engasjerte og berørte innbyggere. En kommunal saksbehandler ble tilknyttet alle gruppene. Det er arbeidsgruppene selv som fronter saken. Modellen tar fokus bort fra kommunen og over på deltakerne, noe som gir troverdighet og stort grasrotengasjement.

Byggekomitén for Klippfisktorget i ivrig samtale

Tiltak som tidligere ble oppfattet som kommunale oppgaver har også andre i lokalsamfunnet fått et eierforhold til. Dette samsvarer godt med kommunens vektlegging av samhold og medvirkning, som er rotfestet i strategisk del av kommuneplanen.

Typisk kommunal greie..
I etterkant av rapporten ble det utarbeidet detaljplaner for flere av prosjektene. Finansiering skulle på plass, og det måtte sendes mange søknader. Arbeidsgrupper skulle nedsettes og det lokale næringslivet, lag og foreninger var nødt til å sette seg sammen med kommunen og søke nye felles løsninger og samarbeidsmåter. Og befolkningen i Inndyr skulle engasjeres i arbeidet. Planlegging og prosesser er svært viktige, men meget tidkrevende. Det førte til at folk i Inndyr etter hvert begynte å bli skeptiske og snakke om "nok en plan som ikke blir gjennomført" og "typisk kommunal greie". Også tålmodigheten til de unge var nær ved å ta slutt:

Gøril og Line venter utålmodig på at noe skal skje

"De ungdommene som var med i Mikrobyprosjektet vokser jo til og de kan fort miste troen på kommunen sin dersom det ikke skjer noe nå. Vi har allerede sagt hva vi har behov for" (Gøril Pedersen til Nordlandsposten, 2001)

Men SÅ kom resultatene!

Det første synlige beviset på at det skjedde noe var det kafé-gruppa som stod for. Gruppen hadde som mandat å få etablert et kafétilbud på Inndyr. Dette var det høyest prioriterte prosjektet i startfasen. Gruppa gikk ut med en spesiell annonse der det ble søkt etter drivere til en kafé. Annonsen var formet som en kontaktannonse med tittel "Noen som passer for meg?". Flere meldte sin interesse og resultatet ble Inndyr Restaurant. Etter i overkant av et år, ble virksomheten innstilt, men kafé-gruppa fant nok en gang nye drivere. I dag ligger "Tellus" der til glede for sultne og tørste – og for dem som bare har lyst på en prat og en kaffe.

"Det var litt langt fram til resultatene, derfor ble det en slags forløsning når ting endelig ble ferdig." (Walter Pedersen, Ordfører)

Ellingsenhagen
De unge i Inndyr sa klart ifra gjennom Mikrobyprosjektet at de ønsket seg en park i kommunesenteret. Den skulle være pen, ligge sentralt plassert og være en møteplass mellom gammel og ung. Den en gang så vakre hagen på hovedgården til søstrene Ellingsen ble løsningen. Hagen var nå i kommunens eie, men området var overgrodd, vanstelt og tjente eieren lite ære. I dag ligger parken der ferdig, til glede for liten og stor, vakkert beplantet i henhold til den opprinnelige hagen. Her er bord og benker og sandvolleyballbane. I tillegg vil det komme en liten dam med trebroer over. Trebroene vil bli en del av et stisystem gjennom parken. Stiene er tilknyttet

Ellingsenhagen før og etter tettstedsprosjektet. Foto: Odin Christensen

gang- og sykkelveinettet for å få trafikksikker skolevei. De unge har selv mye av æren for resultatet: parken var deres idé, og det var elevene ved skolen som fikk ansvaret for å rydde området og bistå med beplantning. Tidligere gikk Inndyrselva gjennom Ellingsenhagen. Den ble borte da Solvikvatnet ble drenert bort i 1970. Flere private interessenter ønsker nå å få reetablert både Solvikvatnet og Inndyrselva..

" Dersom NVE dekker storparten av kostnadene ved å få Solvikvatnet tilbake, så skal jeg pantsette huset for å finansiere resten. Da er min livsoppgave utført." (Jan Breivik, Gartner)

Miljøgateprosjektet

Det største tiltaket og "motoren" i tettstedsprosjektet i Inndyr var miljøgata. Riksveien gjennom sentrum hadde i mange år vært en trafikkfarlig strekning, relativt tungt trafikkert og til dels uoversiktlig og trang. For mange av bygdas barn er dette den daglige skoleveien. I tillegg til trafikkfaren var ungdommen ikke særlig tilfredse med hvordan veien så ut. Særlig mente de at strekningen foran kommunehuset måtte forbedres. Løsningen ble å bygge om riksveien til miljøgate gjennom sentrum. Til planlegging av miljøgata valgte kommunen å engasjere arkitekt Axel N. Sømme fra firmaet Cubus i Bergen. Mange spurte seg selv om hva i all verden en arkitekt "utenfra" kunne hjelpe til med på Inndyr? Men svaret var enkelt: Gildeskålværingene trengte hjelp utenfra til å finne sin identitet og se sine egne verdier.

"Det trengs blikk utenfra for å se eget gull." (Axel Sømme, arkitekt)

Arbeid med miljøgata

I begynnelsen var vegvesenet litt skeptisk til økonomien i prosjektet. Kommunen hadde ikke god nok budsjettmessig forankring, og holdningen var preget av "veien blir til mens du går-tenkning". I tillegg var det mange bidragsytere og budsjettposter å forholde seg til. Det var derfor en stor utfordring å få økonomien til å henge sammen. Heldigvis viste vegvesenet og fylkeskommunen en positiv holdning og stor fleksibilitet. Og så hadde kommunen en dyktig prosjektleder og tusenkunstner til jobben:

Flere av grunneierne var skeptiske til å avgi grunn i starten av prosjektet. Det var derfor viktig å nå ut med informasjon om arbeidet til dem det gjaldt så tidlig i prosessen som mulig, slik at de ble kjent med planene og virkningene av disse. Samtidig fikk grunneierne et eierforhold til prosjektet. Ordføreren tok seg også tid til å dra hjem til folk og diskutere prosjektet over en kopp kaffe i uformelle omgivelser. Et tidkrevende arbeid, men av stor betydning for oppslutningen om miljøgata.

Men det var ikke bare grunneierne som skulle involveres i arbeidet, også innbyggerne i kommunen skulle være med. Kommunen inviterte derfor tidlig i prosessen til et folkemøte hvor hovedtrekkene i arbeidet ble presentert. Det kan ikke sies mange nok ganger: kommunikasjon og informasjon er en forutsetning for å lykkes.

"Det er inspirerende å se den gløden og entusiasmen som har vært her." (Rune Amundsen, vegvesenet)

Gatemøblene gjenspeiler stedets egen kultur og natur

Kystmøbler i Nord
I utformingen av Miljøgata ble det lagt stor vekt på å bygge på stedets egen kultur og natur, som beskrevet blant annet i brosjyren "Miljøgata Inndyr 2004":

> "Vi måtte ikke lete etter inspirasjon og eksempler fra andre steder når skissene til et fornyet tettsted skulle lages. Vi fant dem i revene - de langstrakte øyene som leder mot havet. Vi fant dem i båtene som søkte ly, men lå klar til å heise seil. Steinen hentet vi fra Evjen og Tållådalen, fra det nærmeste distrikt. Vi lot fjellet bestemme formen med sine riss slik at det beholdt sin identitet."

Gatebelysningen ble utformet som båtmaster for å gjenspeile stedets tilknytning til havet. Pullertene ble utformet med ”revner” etter sandflygene i Nordfugløya utenfor Inndyr. Og benkene ble produsert lokalt i Inndyr, klart inspirert av stedet med motiver i moderne og vakker design. Dyktige fagfolk var engasjert for å utvikle og utforme elementene. Ved innkjørselen til Inndyr ble det satt opp høye ”lysstrå” hvor en kan henge vimpler som høye fiskemerker på havet. Og til fotgjengerovergang og utsmykning av veien ble det brukt lokal stein. Alle de ulike elementene snakker et felles formspråk, som uttrykker stedets identitet.

Bruk av lokal stein og trevirke i utformingen av miljøgata har bidratt til å utvikle næringslivet og styrke stedsidentiteten. Foto: Trygve Førde

Norsk stein
Det den norske stat ikke klarte i forbindelse med Operaen, fikk lille Gildeskål kommune til i forbindelse med miljøgata: å bruke norsk stein istedenfor importert stein fra utlandet. Det var et bevisst valg at kommunen skulle bruke lokal stein som byggemateriale og til å utsmykke prosjektet med. For det første finnes det to lokale granittbrudd i området som kommunen ønsket å støtte opp om. Og for det andre var det et uttalt mål at miljøgata skulle gjenspeile naturen på stedet. Men selv om målet var klart og granitten nær, var det ingen enkel sak, for steinen viste seg å være dyrere i produksjon enn den kinesiske typen som vegvesenet vanligvis bruker. Kommunen gav imidlertid ikke opp saken, og gjennom samtaler med Cubus AS, fylkeskommunen og eieren av granittbruddene, fant man en løsning. Ved hjelp av en lokalt tilpasset uttaksmetode og langt mindre bearbeiding av steinen, ble den konkurransedyktig med den kinesiske. Steinen fikk da et grovere uttrykk enn den som vanligvis ble produsert på steinbruddet, men dette uttrykket passet godt inn helheten. Etter at miljøgata ble ferdig har kommunen hatt besøk fra andre deler av landet for å se på prosjektet, spesielt dette med bruk av lokal stein.

Folkefest i Inndyr!
Etter lang tids planlegging og hardt, men morsomt arbeid, var det offisiell åpning av miljøgata høsten 2004. Alt som kunne krype og gå møtte opp for å få med seg feiringen av Inndyrs nye stolthet. En liten gutt på plassen utbrøt: - SÅ mange mennesker har jeg aldri før sett her i Inndyr! Deretter startet folkefesten for alvor med en rekke aktiviteter i den nye gata, blant annet gratis kaffe og bløtkake utenfor Coopen og gratis fiskesuppe på ungdomshuset. Senere på kvelden

Stor folkefest da miljøgata ble åpnet. Foto: Odin Christensen

Noe søtt å bite i utenfor Coopen

var det diskotek for ungdommene, åpen pub på Tormodbrygga og gratiskonsert med Anne Grete Preuss.

> ”Alle på Inndyr har nok mistet troen på dette prosjektet minst én gang siden prosjektidéen ble lansert. Vi ungdommer ønsker jo aller helst at ting skulle ha skjedd i går. Men nå har vi lært oss at tålmodighet kan lønne seg.” (Gøril Pedersen og Line Skogsaas, ungdomsrepresentanter)

Tormodbrygga

Samtidig med åpningen av miljøgata ble Tormodbrygga klar for bruk. I 1910 kjøpte Pareli Danielsen bygningen, som i dag kalles Tormodbrygga, fra Festvåg i Lofoten. Der hadde den blitt brukt til sildesalting og fiskemottak, bolig og butikk. Da sønnen Tormod overtok brygga på Inndyr i 1919, begynte han med landhandel i lokalene. Her ble det solgt både kolonialvarer, sko, manufaktur, steintøy og øvrige varer folk måtte ha behov for. Tormod bodde sammen med familien sin i Brygga fra 1921. I 1952 avviklet Tormod butikkdriften.

I den senere tid har Tormodbrygga blitt brukt til lagerlokale og verksted. I 1992 kjøpte Båtforeningen bygningen, som var i svært dårlig forfatning, med ønske om å restaurere den. Til det trengtes penger som foreningen ikke hadde. Men for dem som virkelig vil noe, finnes det alltid muligheter: foreningen tok opp private lån, arrangerte fester og lotterier og solgte bilder av brygga malt av en lokal kunstner. I tillegg ble det sendt ut ”tiggerbrev” som gav mange små og store pengegaver til kassa fra lokalbefolkningen og næringslivet. Det meste av arbeidet ble gjort på dugnad.

Bjørn Walter Hansen og Steinar Hukassen i full sving med å lage disk

Tormodbrygga: Fra lagerlokale til samlingssted, pub og konsertlokale

Gjennom tettstedsprosjektet ble det å ta vare på og skape aktivitet i brygga et viktig tiltak i utviklingen av Inndyr. Ambisjonene ble større og arbeidet skjøt fart. I løpet av programperioden bevilget Riksantikvaren til sammen 350.000,- kroner i tilskudd til prosjektet. I tillegg ble det gitt økonomisk støtte fra kommunen, Inndyr vel og Aetat. Båtforeningen fikk også billige materialer fra folk. Det ble brukt en ung arkitekt fra Inndyr og leid inn snekker med spesialkompetanse på gamle hus. Minst 20-30 personer jobbet på dugnad med restaureringen på ulike tidspunkt. Båtgruppa har vært styringsgruppe for arbeidet.

I dag er Tormodbrygga et viktig og mye brukt treffsted. Brygga huser lokaler til båtforeningen og gir et tilbud til det økende antallet båtturister som besøker Inndyr. I tillegg leies lokalene ut til lag og foreninger. Det er åpen pub enkelte helger og lokalet brukes hyppig til møter, seminarer og konserter.

Klippfisktorget

Tørking av klippfisk var tidligere en av de viktigste næringene i Inndyr og av stor betydning for stedets historie. Dette vil innbyggerne synliggjøre i den nye møteplassen som nå anlegges sentralt på stedet mellom miljøgata og sjøen. Samtidig skal plassen gis et moderne inntrykk, slik at man binder sammen fortid og framtid. Granitt med klippfiskform skal legges ned i asfalten som en del av belegget. Plassen blir dermed også et kunstprosjekt som ivaretar både det funksjonelle og stedets identitet. Klippfisktorget skal være et kommunikasjons-knutepunkt for kommunen, en plass til torgboder samt en arena for kultur- og næringsaktivitet. Havnefronten oppbeides med granitt-trapp opp mot sentrum av Inndyrsvågen, som har litt høyere beliggenhet. Trappen kan brukes som sitteplasser under konserter. Området opparbeides også med grus, heller og grøntarealer og møbleres med pullerter, benker, ny spesialdesignet belysning samt infotavle. I tillegg bygges det trebrygge med flytebrygge for mindre båter. Sjøen og vågen vil igjen bli satt i sentrum. Klippfisktorget skal bli et viktig varemerke for Inndyr.

Dugnad til 3 millioner!

Mange utviklingsprosjekter finansieres gjennom 50% statlige og regionale midler, og 50% lokale midler. De lokale midlene fordeles gjerne mellom kommunen, private/næringsliv samt lag og foreninger. Sistnevntes bidrag kommer som regel i form av dugnad. I Gildeskål har man liten tro på at storsamfunnet skal pløye store midler inn for at kommunen skal utvikle seg til et enda bedre sted å bo i og besøke. Skal dette skje må de trolig

Lokale tradisjoner gav ideen til et klippfisktorg

Stor entusiasme og innsatsvilje fra lokalbefolkningen har bidratt til 21 % av den totale finansieringen av tettstedsarbeidet.

gjøre det meste selv. Så da vet gildeskålværingene hva de har å gjøre: fram med hammer, rive, malerkost, sag, trillebåre og godt humør. For uten dugnadsinnsats stopper Gildeskål. I tettstedsprosjektet har innbyggerne nedlagt en formidabel innsats for stedet sitt. Totalt ligger det inne en anslått dugnadsinnsats for hele 3 millioner kroner, noe som utgjør hele 21% av den totale finansieringen av tettstedsprosjektet! Og dugnadsånden er stadig på vei oppover…

”Det hadde aldri gått hvis ikke folk hadde engasjert seg.” (Vidar Hansen, prosjektleder)

Men dugnad handler ikke bare om penger. Det handler også i stor grad om å få drive med noe man brenner for, en lidenskap. I tillegg er det trivelig og sosialt. Det at unge og gamle kan treffes har også sin verdi. Dessuten skiller ikke dugnaden mellom sosiale lag i samfunnet.

God tettstedsutvikling er god næringsutvikling

Arbeidet med stedsutvikling i Inndyr har ikke bare skapt mer attraktive og miljøvennlige omgivelser. Ved å satse på egne krefter har også det lokale næringslivet fått et løft. Med en lokalt tilpasset uttaksmetode har Gildeskål hatt råd til å bruke lokal stein fra Evjen Granittbrudd AS til miljøgata. Det er vist interesse for steinen også fra andre kommuner, og produksjonen vil bli utvidet. Som følge av dette prosjektet leveres det nå stein til Svolvær og Bergen. I tillegg er flere store byer i forhandlinger. Gildeskål bruker selvfølgelig lokal stein i sammenheng med torget. De båtmast-inspirerte gatelysene, lyspullertene og benkene er utviklet og produsert ved Inndyr Marina. Nå satser de på å sette prototypene i ordinær produksjon slik at firmaet får et nytt bein å stå på. Pullerter er levert til Bergen og benker til Vardø. Den gamle smia ”Norbjørn” er overtatt av en driftig kar som nå er i ferd med å etablere verksted for blant annet rehabilitering av vinduer. En lokal maskinentreprenør fikk anbudet på Torget, og vil gjennom det bygge opp kompetanse og investere i utstyr for steinlegging. Det lokale firmaet Arkimedes fikk leveransen av flytebrygge til torget.

"Dette prosjektet har vist lokalmiljøet og bedrifter nye måter å tenke på, og tilført oss kunnskap og teknologi. Nye kontakter har ført til innovasjonsprosesser der vi har sett muligheter til å gjøre nye ting og lage nye produkter. Det har vært en holdningsendring hos flere, og Gildeskål kommune kjenner vi ikke igjen." (Einar Skogvoll, privat byggeleder)

Utfordringen er å skape et vekst-klima lokalt som framelsker initiativ og samarbeid. Kommunen må spille på lag med næringslivet og innbyggerne og legge til rette for utvikling. Den skal være døråpner, diskusjonspartner, kobler og tilrettelegger. Og prosjektplaner og tiltak må utformes slik at lokale bedrifter kan være med. Alt dette fordrer en omstilling i kommunens tenkesett, samt en vilje og evne til å ta i bruk nye og utradisjonelle arbeidsmetoder. Næringslivet må på sin side gå inn i et forpliktende samarbeid med kommunen og være villig til å tilpasse virksomheten til en større helhet, nedfelt i felles visjoner og planer.

Sneballen som begynte å rulle

Det som begynner i det små, kan lett utvikle seg til noe større. Det ene tar det andre med seg. Slik var det også i Inndyr. Det som begynte med en idédugnad for ungdommer og noen planer om en kafé, en park og en miljøgate, endte opp som en opprustning av hele kommunesenteret, mobilisering av lokalsamfunnet og en revitalisering av næringslivet.

”Det er en stolthet her, et av de aller beste prosjektene vi har jobbet med”(Lillian Nærem, rådmann)

Prosjektet har etter hvert fått sitt eget liv og nye elementer, interessenter og underprosjekter kommer stadig til. Nå jobbes det blant annet med planer om forretninger og leiligheter ved havna. Med bakgrunn i innspill fra potensielle etablerere og investorer ble det våren 2005 iverksatt et arbeid med å avklare prinsipper for videre utvikling av havneområdet. Gjennom dette arbeidet ønsker kommunen å sikre at framtidig utbygging og utvikling er i tråd med intensjonene i prosjektet. Det foreligger nå en skisse som har vært på høring hos alle impliserte parter, og som skal til politisk behandling i skrivende stund.

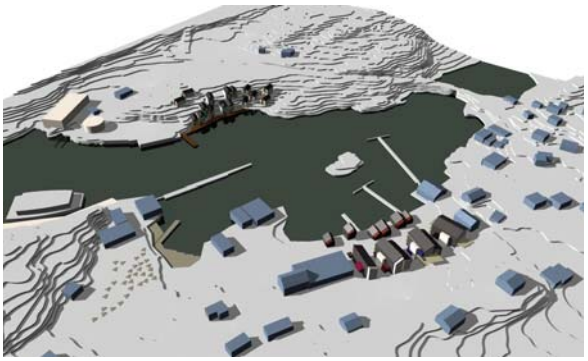

Modell av Inndyrvågen som illustrerer planprinsipper for utbygging av sentrum, benyttet på work-shop våren 2005.

Tettstedsarbeidet har i tillegg gitt "spin-off"-effekter som man ikke hadde forventet på forhånd, for eksempel førte etableringen av

miljøgata til at næringslivet og eierne av de tilstøtende områdene langs gaten rustet opp disse samtidig og i samme stil som selve miljøgata. Det er nå også en gryende interesse fra de private til å følge opp i samme stil på bygningssi

> ”Naboene engasjerer seg også, det får en slags oppdragende effekt: det kan ikke se sånn ut her når det er så fint hos naboen.”
> (Walter Pedersen, ordfører)

Dyktige folk

En av forutsetningene for Gildeskåls suksess har utvilsomt vært tilgangen på dyktige og ressurssterke folk, med bred kompetanse i kommunens administrasjon. Kommunen har i løpet av programperioden utviklet en betydelig planleggings-, utviklings- og prosesskompetanse, samt evne til å beherske flere stammespråk. I det ligger at man kan de nødvendige ord, vendinger og sjargonger som gir innpass på regionalt og nasjonalt nivå. I tillegg har kommunen kompetente planpolitikere og en meget dyktig prosjektleder.

> ”Vidar har vært særdeles flink til å skaffe penger.” (Einar Skogvoll, privat byggeleder)

Kommunen har over tid selv bygd opp denne kompetansen, gjennom planarbeidet. Gjennom tettstedsprosjektet fikk man endelig muligheten til å utnytte denne kompetansen til å realisere og gjennomføre tiltak. Rådmannen er da også strålende fornøyd med administrasjonens innsats:

> ”Vi er trygge på egen dyktighet og har trygghet i organisasjonen. … Vi har dyktige planleggere som tør å tenke nytt, er flinke til å fornye seg og lite utskiftning.”
> (Lillian Nærem, rådmann)

Til tross for egne dyktige folk, har kommunen heller ikke gått av veien for å hente inn spisskompetanse utenfra når det har vært behov for det. Bruken av ekstern arkitekthjelp fra Cubus AS er et eksempel på det. Arkitekt Sømme lærte kommunen å stille spørsmål på en ny måte og se sine egne lokale verdier. Nå er et av mottoene: heller penger til arkitekter enn å asfaltere først! I Gildeskål er man også opptatt av betydningen av samarbeid og nettverksbygging. Hadde det ikke vært for bredt anlagte partnerskap, bygget på tillitsforhold, hadde trolig tettstedsprosjektet ikke blitt realisert.

> ”Nettverksbygging er viktig, man kommer ingen vei hvis man ikke har venner. Mange venner.”
> (Bjørnar Andreassen, tiltakskonsulent)

Nordland fylkeskommune har også vært en viktig samarbeidspartner i tettstedsprosjektet. Fylkeskommunens rolle som koordinator, døråpner, finansieringskilde og samordner har vært et sentralt suksesselement.

Dyktige folk er det mange av i Inndyr. Her er noen av dem: Ordfører Walter Pedersen, byggeleder for miljøgata Einar Skogholm, Vidar Johansen og Bjørn Liland fra Evjen Granittbrudd

Hvilken framtid går Inndyr i møte?

I likhet med situasjonen for de fleste av småstedene i landet vårt, er framtiden for Inndyr uviss. Men gildeskålværingene ønsker ikke å være passive vitner til hvor utviklingen fører dem. De ønsker selv å være med på å forme sin egen framtid. Men det er ingenting som ”kjæm av seg sjøl”. Det fordrer at kommunen er levende opptatt av samfunnsutviklerrollen og at den er villig til å prioritere arbeidet økonomisk og tidsmessig.

> ”Vi er en kommune som har driv og vil noe”
> (Lillian Nærem, rådmann)

”Det unike alternativet”
Ifølge kommunen selv, har trygghet fra tettstedsprosjektet ført til at de tok sjansen på å utvikle en kommuneplan basert på scenariotenkning. Scenariene pekte ut tre mulige utviklingsperspektiver for kommunen. I scenariet ”Gildeskål – Bodøs Vakreste Bydel” skisseres en kurs der Gildeskål blir en integrert del av Stor-Bodø, som etter hvert blir en slags regionkommune. Hovedfokus er på sentralisering av service og tjenester og en eksplosiv vekst i pendlervirksom-

heten. Scenariet ”Gildeskål – Den Glømda Staden” kan beskrives som et ”la humla suse”-alternativ preget av misunnelse og en ”skit i verden, leve Stokkbruvika”-holdning. Gildeskål ender her opp som delt mellom Bodø og Meløy som følge av bygdestrid og resignasjon. I ”Gildeskål – Det Unike Alternativet” framstår Gildeskål som en egen levedyktig kommune og et godt alternativ til bosetting i mer sentrale strøk. Bakgrunnen for situasjonen er en del modige, strategiske grep som ble gjort i perioden 2004-2007. Kommunen valgte til slutt å jobbe mot en visjon som lignet mest på det siste scenariet.

Kom tilbake!
Som for resten av distrikts-Norge, søker ungdommen i større grad til byer og regionsentra der det er bedre utdanningsmuligheter, større arbeidsmarked og god tilgang til urbane kvaliteter. En av de største utfordringene er derfor å få ungdommen til å flytte tilbake igjen til hjemstedet sitt. Men det forutsetter at det finnes framtidsmuligheter på stedet.

"Vi ønsket at det skulle bli fint. Det er det blitt, faktisk finere enn vi forestilte oss den gangen vi med boblende engasjement lanserte alle våre idéer" (Gøril Pedersen og Line Skogsås, ungdomsrepresentanter)

I Inndyr er det gjort et stort løft for å gjøre kommunesenteret mer attraktivt som bosted. Og der det er attraktivt å bo, er det også en tendens til at det gror fram ny virksomhet. Områder som klarer å tiltrekke seg kvalifisert og motivert arbeidskraft har normalt gode forutsetninger også for vekst og utvikling. I Gildeskål kommune syder og koker det for tiden av virkelyst, prosjekter og ideer. Det skjer hele tiden noe nytt og kreativiteten er stor. Høsten 2005 ble det for eksempel i samme kommunestyremøte vedtatt: totalrenovering av Inndyr skole, bygging av kulturhus, fullfinansiering av torget, samt en samarbeidsavtale med Sjøfossen Energi som sikrer kommunen 2000 lastebillass med tunnelmasse gratis. Det høye aktivitetsnivået er et godt utgangspunkt for at de som er unge med røtter i området, tar sin kompetanse og familie med hjem og blir en del av den spennende utviklingen. Mange teller på knappene om de skal tilbake til Gildeskål.

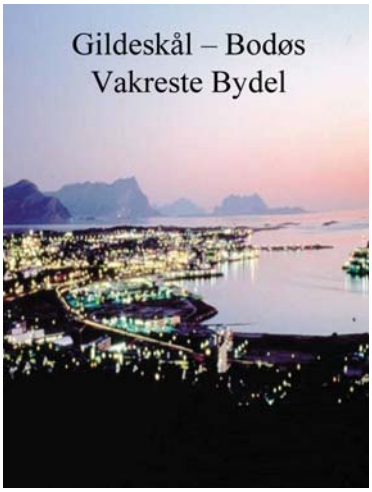

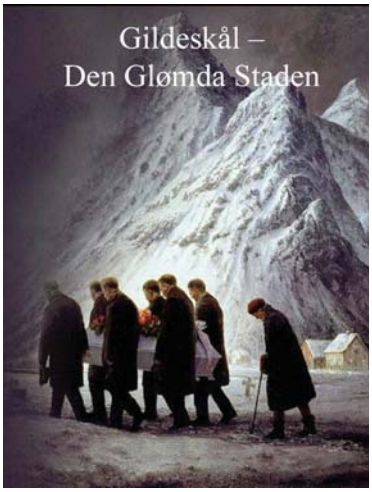

Illustrasjoner til to av scenariene for Gildeskåls videre framtid.

Ofte er det bare det lille ekstra som skal til for at ungdommen vender tilbake, for eksempel et ”Kom-heim-arrangement” som kommunen arrangerte sammen med de andre Salten-kommunene for noen år siden. Der fikk ungdommen siste nytt fra hjemstedet og anledning til å gjenoppfriske gamle vennskap og knytte nye bånd. Men andre ganger skal det mer til.

En Ungdomsdatabase skal forhåpentligvis bidra til dette. Denne kom som en direkte følge av ”Kom-heim-arrangementet”. Basen, eller nettstedet, er en møteplass mellom ungdom født etter 1969, hjemkommunen og næringslivet på stedet. Kommuner og bedrifter som ønsker kontakt med ungdom fra Gildeskål, og etter hvert også andre kommuner, kan søke i basen. Ungdom legger ut cv, jobbønsker og annet av interesse, mens kommunen på sin side legger ut ledige stillinger. Her finnes også en oversikt over adresser, utdanning, erfaring og framtidsønsker for alle som er vokst opp i Gildeskål, og eventuelle partnere. Databasen er tilrettelagt for alle kommuner i Nordland.

Kanskje kan det vise seg at miljøgata i Inndyr og alt som følger i dens farvann av positive tiltak og endringer, blir tungen på vektskålen.

"Dette prosjektet, og det at våre ønsker er blitt hørt, har gjort at ungdommene har fått mer tru på heimplassen", (Gøril Pedersen, ungdomsrepresentant)

STEINKJER

NORD-TRØNDELAG FYLKE

Gjenreising av Gjenreisingsbyen

Våren 1940 ble Steinkjer bombet og sentrum lagt i ruiner. Etter krigen begynte gjenreisingen av byen som ble preget av datidens byplanidealer og arkitektur. Å gjenreise Steinkjer i vår tid handler om å rehabilitere, utvikle og forskjønne eksisterende omgivelser i byen. Men mest av alt handler det om å gjenreise folks identitetsfølelse og stolthet over byen og dens kvaliteter.

I 2007 er det 150 år siden ladestedet Stenkjær ble opprettet. Da hadde det allerede bodd mennesker der i 6000 år. Stedet hadde sin første storhetstid for 1000 år siden som hovedsete for jarlene Eirik og Svein. Trolig lå det da en kaupang innerst i fjorden. På begynnelsen av 1900-tallet brant bydelen Sørsia og 62 bygninger ble flammenes rov. Dette ble starten på en hektisk, men allikevel rik tid. En ny bydel reiste seg i ruinene av den gamle, jernbanen kom til byen og konjunkturene var gunstige. Sørsia fikk en tidstypisk jugendstil med store bygninger, spir og tårn. I 1925 ble Stenkjær endret til Steinkjer. Stenkjær betyr sannsynligvis "et kar (kjær) laget av stein" og stammer trolig fra de steinkarene man brukte for å fange laks i elva.

Men oppgangstidene og de gylne årene skulle ikke vare lenge. Den 21. og 22. april 1940 bombes Steinkjer av tyskerne. Praktisk talt hele sentrum ble lagt i ruiner.

Gjenreisingsbyen

Etter 5 år med okkupasjon og brakkeliv, startet etterkrigstidens gjenreisning av Steinkjer. Det var enighet om at gjenreisingen ikke skulle bli en kopi av det som forsvant, men være en nyreising og modernisering preget av datidens trender og byggeskikk. Reguleringen ble utført gjennom BSR (Brente Steders Regulering), under ledelse av professor Sverre Pedersen. Utover 1950-tallet vokser derfor et funksjonalistisk Steinkjer fram etter byplanideal fra barokken. I dag karakteriseres funkisbyen som kulturhistorisk interessant byarkitektur.

Krigsby`n
"Søndagsfreden 21.april ble brutt da gudstjenesten i Egge sluttet i 12-tida. De første flyene sveipte inn over Steinkjer. I Steinkjer kirke tok kirkeklokkene til å ringe. Tvangsevakuering. En halv time seinere kom bombeflyene med sin last spreng- og brannbomber. Klokkene ringte enda mens de store sentrumsbygningene i Jugendstil sto i brann. I seks og en halv time varte bombingen – før tyske fly raderte ut den siste rest av bebyggelsen vest for jernbanen mandag 22.april. En stille fredelig Innherredsby var blitt en askehaug. Av byens 400 matrikulerte eiendommer gikk over 300 opp i flammer. En total utradering av Steinkjers sentrum – ingen norsk by ble så hardt rammet under krigsoperasjonene i 1940."

Arvid Erlandsen, pensjonist

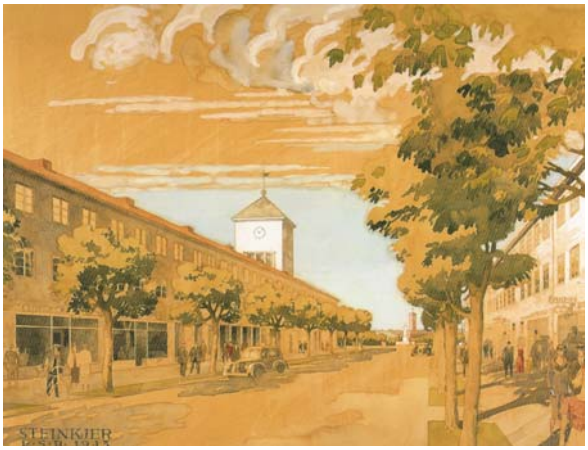

Akvarell av Gjenreisningsbyen

Dagens Steinkjer

Storkommune
I 1964 ble Steinkjer storkommune da de tidligere kommunene Beitstad, Egge, Kvam, Ogndal, Sparbu, Stod og Steinkjer ble slått sammen. Steinkjer er i dag den mest folkerike kommunen i fylket og landets nest største jordbrukskommune med et innbyggertall på drøyt 20 000. Av disse bor omtrent 11 000 i sentrum. Steinkjer er administrasjons- og servicesentrum i fylket.

Steinkjers byvåpen
"Steinkjers byvåpen – den sekstaggede stjerna – symboliserer innfartsvegene til byen. Nettopp ferdselen fra bygdene, og bøndene som søkte avsetning for sine varer, skapte Steinkjer – en bygdenes by. Steinkjer ble en møteplass og en port mot verden; en utskipingshavn, en markedsplass, og etter hvert en moderne by – en fylkeshovedstad – innerst i Trondheimsfjorden." (fra kommunens infobrosjyre om Steinkjer)

”Steinkjer er støgg!”
Etter oppgangstider og en vekstperiode på 1970-tallet, snudde den positive trenden tidlig på 1990-tallet. Arbeidsplasser forsvant som følge av flere nedleggelser og nedbemanninger innenfor offentlige og private arbeidsplasser. En av de største virkningene fikk nedleggelsen av Forsvarets Øvingsavdeling på Sannan med 300 arbeidsplasser. Andre viktige bedrifter som flyttet ut var Telenor, Posten og Meieriet. Med ringvirkningene innenfor tjenesteyting og service utgjorde den samlete nedgangen ca 1000 årsverk. Det omfattet omtrent 10% av alle yrkesaktive i kommunen! Pessimismen spredte seg i byen og forsterket den allerede negative utviklingen. Folk begynte å snakke stygt om Steinkjer, og mange valgte å flytte derfra.

"Det var de som bodde her og burde være glade i byen som sa drittsted." (Sylvia Mikkelsen, Hovedutvalgsleder)

”Over 1000 års historie har formet oss fra å være høvdinger via bondehøvdinger til i dag å sitte på hver vår lille tue, med vår lille melkekvote, som vi ikke klarer å se over kanten på.” (Øystein Klokkerhaug, Ressursgruppa, Steinkjer-Avisa 15.03.02)

”Attraktive Steinkjer” – 4 prosjekt i ett!

Rundt tusenårsskiftet skjedde det flere ting som fikk betydning for utviklingen av Steinkjer: Kommunen fikk omstillingsstatus, ble med i Tettstedsprogrammet og gjorde vedtak om ny E6 gjennom byen. I tillegg begynte kommunen planlegging av byjubileet i 2007. Disse fire begivenhetene griper tett inn i hverandre og har alle betydning for den videre byutvikling i Steinkjer.

Omstillingsstatus
Sensommeren 1999 fikk Steinkjer omstillingsstatus og ble med i Kommunal- og regionaldepartementets omstillingsprogram for perioden 1999 – 2005. Staten ønsket gjennom programmet å styrke Steinkjers rolle som fylkeshovedstad og motor i den regionale utviklingen i Nord-Trøndelag. Kommunen hadde ikke i tilstrekkelig grad tatt del i den økonomiske veksten og sysselsettingsutviklingen som tilsvarende kommuner hadde hatt de senere år. Omstillingsprogrammet omfattet fem programområder, med hovedfokus på næringsutvikling. Bevilgningen var på totalt 74 millioner kroner for hele perioden.

Tettstedsprogrammet
I 2001 ble Steinkjer med i Tettstedsprogrammet. Programmets mål var sammenfallende med et av delmålene i omstillingsprogrammet: ”Steinkjer – en attraktiv bostedskommune”. Ved å slå de to satsingene sammen under en felles prosjektorganisering og felles paraply: "Attraktive Steinkjer”, ønsket kommunen å få større ”trøkk” i arbeidet og skape synergieffekter. Det ble etablert et 2-delt styringsorgan der rådmannens ledergruppe er administrativ styringsgruppe og formannskapet sørger for politisk forankring. Kommunen fikk ansvaret for gjennomføring av prosjektet ved plan- og anleggssjef Svein-Åge Trøbakk. Sivilarkitekt Hallgrim Bremset fikk jobben som ekstern prosjektleder på deltid (40%). Bremset hadde tidligere arbeidet som bygningssjef i kommunen i 7 år og kjente derfor kommunen godt.

Hovedmålet med ”Attraktive Steinkjer” er å skape positiv oppmerksomhet og tro på utvikling av byen. Det skal skje gjennom fysiske forbedringstiltak og bevisstgjøring av byens eksisterende kvaliteter. Steinkjer skal bli mer attraktiv for innflyttere, og særlig for utflyttet Steinkjer-ungdom. I stedsutviklingsprosessene legges vekt på bred lokal mobilisering og reell deltakelse av kvinner og ungdom. Arbeidet skal munne ut i synlige resultater til byens 150 årsjubileum i 2007.

Ny E6
I 2007 skal også ny E6 være ferdig. Vegen vil skjære tvers gjennom byen og derfor ha stor betydning for utvikling av byen. Ettersom europaveger normalt legges utenom byer og tettsteder har vittige tunger påpekt at ”Steinkjer blir den første byen du kommer til etter Oslo” Andre har foretrukket slagordet: ”Steinkjer- ingen vei utenom”. Trasévalget var gjenstand for lange og til dels heftige diskusjoner i kommunen, men konklusjonen ble at en ny E6 tilpasset omgivelsene ville være positivt for utviklingen av byen. I tillegg var vegvesenet åpne for å bidra til oppgradering og forskjønning av tilgrensede områder. ”Attraktive Steinkjer” har også utfordret Statens vegvesen til å utarbeide en egen lysplan for E6. Et av tiltakene i planen er å la traseen gjennom byen få lysarmaturer med hvitt klart lys. Dette skal gjøre bilturen mer trafikksikker, samtidig som det skaper mindre lysforurensing. Vegvesenet har også sagt seg villig til å videreføre bruken av lokal naturstein på E6-anlegget. Dette er både pent og miljømessig, samtidig som det støtter opp om lokal næringsvirksomhet. Ved alle de 6 innfartsvegene til byen, ønsker man i tillegg å bygge portaler.

Kommunen ønsket å bruke sin lokale naturstein i arbeidet med ny E6, og begrepet ”Stein-kjær” har dermed fått en egen betydning

Hvordan engasjere befolkningen?
Kommunen ønsket å engasjere befolkningen i hvordan Steinkjer skulle se ut for fremtiden. Men hvordan gjøres det i en kommune med 20.000 innbyggere?

> Hvis Berlevåg klarer å bli heftig og begeistret, må vi også kunne klare det!" (Hallgrim Bremset, prosjektleder)

Det ble tidlig klart at det var viktig med en kommunikasjonsstrategi der man spilte på lag med lokalavisen. Videre måtte det utnevnes Steinkjer-ambassadører som skulle markedsføre ”Attraktive Steinkjer”og tale byens sak. Folkemøter og mer avgrensede tema- og arbeidsseminarer skulle inspirere folk til å engasjere seg, blant annet ble det arrangert temamøte i kommunestyret. Møtet ble tatt veldig godt imot og ga et betydelig politisk engasjement og forankring av prosjektet. Og ikke minst mange gode idéer.

> "Vi føler at vi er en del av det vi og. Her er lapper på bordet, her skal alle mene noe og skrive noe."(Sylvia Mikkelsen, hovedutvalgsleder)

Skoleklasser ble også invitert til å delta og mange unge ble involvert i arbeidet. Det ble gjennomført ”idéDUKnad” for hele befolkningen og arrangert treff for utflyttet Steinkjerungdom i Oslo. Nettstedet **www.Attraktive-Steinkjer.no** har spredt informasjon og vært postkasse for ideer inn til prosjektet.

”Farsken og – enda mer kurs i prosjektarbeid..”
Mobiliseringsarbeid fordrer kunnskap om hvordan man skal gjennomføre gode prosesser. I oppstarten av Tettstedsprogrammet ble derfor deltakerkommunene invitert til kurs i prosesskompetanse. Prosjektansvarlig i Steinkjer møtte motvillig opp, prosjektarbeid kunne han da nok

om. I ettertid var han glad for at han deltok. Faktisk var kanskje nettopp dette kurset en av suksessfaktorene for stedsutviklingsarbeidet i kommunen. Og at prosess- og prosjektarbeid er to vidt forskjellige ting, var han helt klar på:

> ”Prosjekt er å sette saker i bokser med en tidsplan. Å kjøre en prosess er å åpne opp mennesker.” (Svein Åge Trøbakk, prosjektansvarlig)

For dem som var med på kurset har det å tenke prosess og medvirkning blitt en grunnholdning som de også har stor nytte av i øvrig utviklingsarbeid i kommunen. Medvirkning fremmer kreativitet og eierskap. Likevel er det fortsatt store forbedringsmuligheter, blant annet blir man ikke en god prosessveileder over natta. Kommunen kan også bli langt bedre på å involvere ulike befolkningsgrupper i planlegging og gjennomføring av prosjekter. Har du vært med på å bringe noe frem, blir du også en god ambassadør for saken.

Steinkjer-ambassadører
Det ble tidlig fastslått at et hovedmål med "Attraktive Steinkjer" var å gjøre byens innbyggere til stolte ambassadører både innad i kommunen og utad mot omverdenen. Men det var langt frem til målet, og på vegen dit trengtes det noen utvalgte Steinkjer-ambassadører som kunne bistå i arbeidet. Jobben deres var å spre informasjon om "Attraktive Steinkjer", være døråpnere og delta i utvelgelsen av de beste tiltakene. Etter en del rådslagning besluttet styringsgruppen å nedsette en bredt sammensatt Ressursgruppe med representanter fra lokalt nærings-, forsknings- og kulturliv, ferske innflyttere, nylig hjemvendte steinkjerbygg, skoleelever og utflyttede ungdommer. Det ble avholdt 5 månedlige møter, de tre første til åpnefasen og de to siste til lukkefasen. Siden prosjektet skulle være et positivitetsprosjekt ble alle ideer møtt med ”ja, og så..” istedenfor ”ja, men..” eller ”nei, men..”. Motforestillingene fikk komme senere.

> "I Ressursgruppa var det lov til å komme med alle de idéene som jeg nesten ikke hadde turt å tenke på." (Anne Berit Lein, Bonde)

IdéDUKnad
I tre hele måneder ble det bokstavelig talt duket for positiv utvikling i Steinkjer. Da ble alle kafégjestene i byen invitert til å skrive ned sin hjertens mening om hvordan de mener Steinkjer kan framstå som mer attraktiv. Tankene ble skrevet ned på papirduker på bordene. På dukene var det trykket noen få ord om prosjektet ”Attraktive Steinkjer” slik at kommunen også fikk informasjon ut. Det ble fokusert på to hovedtema: ”Framtidas kulturtilbud i Steinkjer” og "Attraktiv for ungdom". Hver 14. dag ble tre idéskrivere

Bilde av IdéDUK

premiert. IdéDUKnaden ble en kjempesuksess. I den første runden kom det i løpet av 14 dager inn hele 74 konkrete idéer! I tillegg leverte en skoleklasse 50 «tips». Felles for svært mange av idéene var at de dreide seg om steder å møtes og drive uforpliktende aktiviteter; ikke idrett, men trim - ikke profesjonell musikk, men øving og utveksling.

Steinkjer-ungdom i eksil
For å skape et positivt engasjement hos utflyttet ungdom og få ideer til hvordan Steinkjer kan bli et mer attraktivt sted, inviterte kommunen 15 Steinkjer-ungdommer bosatt i Oslo til treff i hovedstaden. I løpet av kvelden ble det stilt mange viktige spørsmål som kommunen tok med seg i det videre arbeidet: -Hvorfor har vi ikke hørt noe fra kommunen etter at vi flyttet og hvorfor vet vi ikke mer om de positive tingene som skjer på Steinkjer? -Er det noen i kommunen som har ansvar for å

9

<byen min>

Steinkjer er med i stedsutviklingsprogrammet «Utvikling av miljøvennlige og attraktive tettsteder». Hver uke lar vi ett av medlemmene i prosjekt- eller ressursgruppa slippe til med sine synspunkter om Steinkjers utvikling.

Troen på oss selv

Steinkjer har de siste årene opplevd en kontinuerlig og delvis dramatisk nedgang i antallet arbeidsplasser, og kommunen har satt et sterkt fokus på «jakten» etter virksomheter (etablerte og nye) som kan erstatte alle de tapte arbeidsplassene.

Dette er ingen enkel kamp i en tid hvor effektivisering og nedbygging settes på dagsordenen både i privat og offentlig sektor, og hvor deltagerne i kampen er mange. Her gjelder det å gjøre seg lekker, bli noe ekstra — kort sagt: Bli attraktiv som bosted- og etableringskommune. Dersom innbyggerne har tro på at vi har et godt produkt å selge, vil hver enkelt av oss være de beste selgere/ambassadører en kommune kan ønske seg. Et slikt selgerkorps er gull verdt for alle kommuner på jakt etter nye arbeidsplasser.

Hva bør så gjøres for at hver enkelt av oss skal selge Steinkjer som landets beste kommune og på den måten medvirke til å skape nye arbeidsplasser i Steinkjer? De fleste har en mening om hva som bør være satsingsområder, hva som bør gjøres annerledes og/eller bedre, og svaret vil nok være avhengig av hva slags livssituasjon vi befinner oss i. Det er vel derfor ikke overraskende at småbarnsmødrene -gleder- for oppvekstmiljø.

Jeg mener at Steinkjer må sette fokus på å skape landets mest attraktive oppvekstmiljø! En by som har fleksibilitet, kvalitet, tilgjengelighet og gode priser som sentrale elementer i sin satsing på barnehager, skoler og fritidstilbud, vil score høyt når «min gruppe» skal velge bosted.
Denne satsingen er etter min mening viktig av flere grunner:

- Vi som allerede bor her vil selvfølgelig at våre barn skal ha optimale oppvekstforhold – dette skaper trivsel og trygghet. På sikt vil det i tillegg medvirke til at disse barna selv vil bosette seg og arbeide i Steinkjer.
- Gode oppvekstforhold er ett av kommunens beste salgsargument i kampen om arbeidsplasser og nye innbyggere.

Landets beste, tryggeste og mest fremtidsrettet oppvekstmiljø er ikke skapt over natten og fordrer derfor politikere som har vilje og evne til langtidstenking. Vis oss at dere vil satse på de unge – det lønner seg både på kort og lang sikt!

En mer konkret og synlig sak, som har vært løftet frem av flere i ressursgruppen, er vitalisering av torgområdet inkl. bruken av samfunnshuset.

Samfunnshuset er en av byens mest sentrale og attraktive arealer og burde vært tatt i bruk til noe som kunne ha fungert som en magnet i sentrum. Hva med et kjøpesenter med spennende butikker og mindre kafeer? Kanskje også en hotellded? Markederettet aktivitet i samfunnshuset ville fått liv i det flotte og sentrale torgarealet og dermed skapt et vesentlig mer levende sentrum. Kjøpesentrene på Sør- og Nordsiderest fyller åpenbart sine funksjoner — et aktivt, intimt og spennende sentrum vil være et godt supplement, og bidra i arbeidet med å øke vår attraktivitet som bosted.

Til slutt en oppfordring til alle: Engasjer dere positivt i nærmiljø, skoler, politikk, fritidsaktiviteter osv — stort engasjement skaper optimisme og tro på Steinkjer som en attraktiv kommune — vi har alle et ansvar!

Torunn Austheim

Alle de 16 medlemmene i Ressursgruppa fikk slippe til i en egen spalte i Steinkjer-Avisa, fra november 2001 til februar 2002

følge opp ungdom som har flyttet ut eller de som vil flytte hjem? -Hvem skal vi ringe til hvis vi får en god idé om noe som burde vært gjort på Steinkjer? Spørsmålene viste at mange har et engasjement for Steinkjer, men at de ikke har fått særlig god oppfølging og informasjon fra kommunen etter at de flyttet ut.

Ungdommen satte stor pris på kommunens initiativ, og flere sa seg villige til å stille opp med sin kompetanse hvis kommunen la til rette for det. Det kom også fram mange forslag til forbedringer som kunne gjøre det mer interessant for ungdommene å vende nesen hjemover. Deltagerne var også enige om at det ville være en god ide å samle Steinkjer-ungdom i Oslo med jevne mellomrom, helst med representanter fra kommunen til stede. Da kunne de bli informert om hva som skjer hjemme, få sjansen til å komme med synspunkter og idéer, samt bygge nettverk seg i mellom. Ikke minst det siste er viktig hvis det noen gang skal bli aktuelt å flytte hjem igjen. Det er tungt å skulle flytte tilbake hvis ingen andre i gjengen gjør det samme.

"OK, vi lo også en del av Steinkjer i løpet av kvelden. Det er lett å finne negative ting ved kommunen vår. Men også de positive sidene ved byen vår kom frem. Kanskje har vi tross alt mye å være stolte av vi som kommer fra Steinkjer?" (Guri Størvold, Ressursgruppa)

"Noen møtte med en klar oppfatning av at de aldri kan tenke seg å bosette seg i Steinkjer. Men jeg tror flere gikk fra samlingen med et litt annet syn på Steinkjer og fremtidsmulighetene der" (Guri Størvold,)

Fra "Steinkjer-ungdom i eksil". Mange ideer som skulle på papiret

Forprosjekt med 1000 ideer!

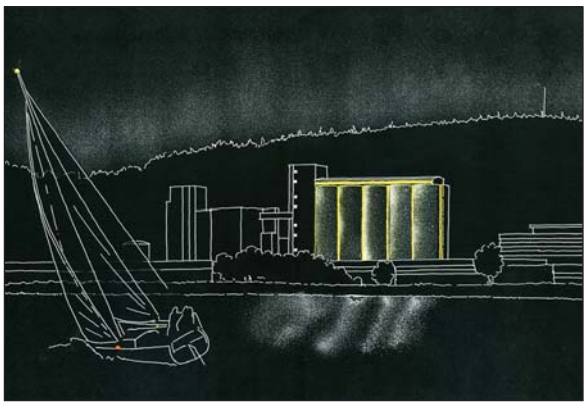

"Prosjektledelsen la vekt på å lage bilder av idéene for bedre å synliggjøre dem overfor deltakerne i prosjektet og omverdenen. En visualisert ide fester seg bedre i hukommelsen enn hva bare ord gjør. Her ser vi et bilde av hvordan en restaurant på toppen av siloen ville se ut. Samtidig var dette inspirasjonen til å lyssette denne og andre markante bygninger"

Første trinn i "Attraktive Steinkjer" var et forprosjekt der målet var å få fram gode ideer som kunne skape optimisme og bidra til en positiv utvikling av byen. Arbeidet skulle munne ut i konkrete prosjekter som kan gjennomføres og være synlige satsinger til byjubileet i 2007. Viktige tema var kulturtilbud, forskjønnelse, ungdomstilbud, byutvikling, infrastruktur, oppvekstmiljø, møteplasser, boligtilbud og tilbakeflyttingstiltak. Prosjektleder og Ressursgruppen var ansvarlige for å gjennomføre forprosjektet.

Fra 1000 ideer til 30...
Mot slutten av prosessen hadde kommunen fått inn hele 1000 små og store prosjektidéer! Ressursgruppen gjennomførte så en todelt utsilingsprosess som munnet ut i tre kategorier: "kjapt, billig og synlig", "frem til jubileet 2007" og "langsiktig satsing". Til slutt satt man igjen med 30 tiltak. Tiltakene ble godkjent av kommunestyret i juni 2002 og i Omstillingsstyret oktober samme år. Forprosjektet var dermed avsluttet. Nå var det tid for gjennomføring!

"Gjennom mindre enn ett år i rollen som prosjektleder i forprosjektet til Attraktive Steinkjer synes jeg at jeg fikk bidratt til mer positivt for heimbyen min enn det jeg fikk anledning til å påvirke gjennom 7 år som bygningssjef i kommunen." (Hallgrim Bremset, prosjektleder)

Kjapt, billig og synlig
Mange byutviklingstiltak er omfattende og tidkrevende. Det lange tidsrommet fra idé til gjennomføring gjør at folk lett mister interessen for prosjektet og troen på at det skal skje noe. Det var derfor viktig for kommunen også å vise

noen raske og synlige resultater og feire de små seire. Eksempler på slike tiltak er: "Ungdoms-Taxi" til grendene, nærmiljøanlegg på barneskolen, skilting av kulturminner og lyssetting av byen.

Ungdom fra Steinkjer og Nærøy kommer hjem for en 50-lapp etter midnatt, her Christina Ramsøy og Stein Waagbø (foto: Steinkjer-Avisa)

Men det aller første synlige tiltaket var "Snøskulpturfestivalen". Ved hjelp av snøblokker på 1,20x1,20x1,40 meter livet elever ved Steinkjer videregående skole opp Torget i sentrum et par dager i februar. Dette skapte stor oppmerksomhet. Noen uker senere ble det arrangert konkurranse med 8 deltakere på Torget. Denne gangen var det laget 8 blokker av snø med mål 3x3x3 meter. Sentrumsforeningen stod for premiering. Festivalen ble en stor suksess og har nå blitt en årlig begivenhet i vinterferieuken. Og mye vil ha mer. Nå drømmer innbyggerne om et trøndersk snøskulpturmesterskap!

Snøskulpturfestivalen, Foto: Steinkjer-Avisa

Gjenreise sentrum

Et hovedmål med "Attraktive Steinkjer" er å gjenreise byens sentrum og skape økt forståelse for byens gjenoppbygging, dens arkitektur og materialbruk. Håpet er at dette skal gjøre steinkjerbyggen stolt av hjembyen sin. Men det er langt frem til et ”nytt” og attraktivt sentrum. Området var ved prosjektets begynnelse sterkt preget av lang tids forfall, utflytting av kultur- og aktivtetstilbud og konkurranse med de store kjøpesentrene ved sjøen, en konkurranse de i stor grad hadde tapt. Det var lite liv og røre i gatene og mange lokaler stod tomme og skremte næringsdrivende fra å investere i området. Det kan være en tankevekker i denne sammenheng at det på kjøpesenteret Zebra er forbudt å henge opp plakater med ”lokaler ledig”.

> ”En god og tett blanding av handel og kultur utgjør den viktigste rammen for sosiale møter, og er en forutsetning for å utvikle et sterkt og livskraftig sentrum. Jeg ser Steinkjer sentrum som en kropp hvor disse vitale organene er revet ut og plassert andre steder – til Zebra/Globus og Dampsaga.” (Vibeke Schønborg, Ressursgruppa, Steinkjer-Avisa 25.01.02)

Bybildet er i dag preget av 4 bydeler, adskilt av elven og jernbanen. Det gamle sentrum – øst for jernbanen, er en karakteristisk gjenreisningsby. Flere gatenavn henspeiler på forhistorisk storhetstid og viktige historiske milepæler. For kommunen er det viktig å videreutvikle særpreget i de 4 bydelene, samtidig som de bindes tettere sammen gjennom blant annet attraktive gangsoner, aktivitet og god belysning. Man må se på sammenhengene i hele byen og sikre gjennomgående tiltak. Det var også ønskelig å fremheve byaksene i Steinkjer. Store deler av sentrum har brede gateløp. Det gir en følelse av et felles uterom med gulv og vegger og er et godt grunnlag for aktivitet og liv i byen. Det er mye plass i sentrum så det ligger godt til rette for fortetting.

Ansiktet mot fjorden

En morenerygg fra istiden og fjorden legger rammer for byens form og fysiske utvikling. Under oppgangstidene tidlig på 1970-tallet trengte kommunen nye næringsarealer og valgte derfor å fylle ut store områder av fjorden. Det førte til opprettelse av bydelene Nord – og Sørsileiret, hver på 400dekar. Målet var å legge til rette for industri på de nye tomtene, men industriveksten ble svakere enn planlagt og man fikk istedenfor et blandingsområde av kontorbygg, industri og varehandel. Resultatet ble en rekke enkeltbygg, uten sammenheng og helhetlig tenkning bak. Som så mange andre byer i Norge arbeides det nå med å vinne sjøen tilbake i Steinkjer. Gjennom byomforming av havneområdene ønsker kommunen på nytt å få kontakt mellom byen og fjorden. Det samme gjelder den flotte Steinkjerelva som ble gjemt, klemt og glemt mellom Nord- og Sørsileiret.

> ”Min drøm er at Steinkjer skal fremstå som en fjordby som åpner seg mot Trondheimsfjorden.” (Guri Størvold, Ressursgruppa, Steinkjer-Avisa 14.12.01)

Gjenreisingsseminar og utstilling
I samarbeid med Husbanken ble det arrangert et to-dagers seminar kalt "Gjenreising i sentrum". Her ble det satt fokus på gjenreisingshistorien og ideologiene bak planen, og vist gode eksempler fra andre gjenreisingsbyer i Norge. Målet var å gi beslutningstakere, håndverkere, arkitekter og andre fagfolk et bedre grunnlag for å ta vare på og videreutvikle byens arkitektoniske kvaliteter og særpreg. Seminaret ble en stor suksess – samfunnshuset var stappfullt av fornøyde deltakere. Det ble også laget en utstilling om gjenreisingen av Steinkjer. Hensikten var å gi innbyggerne økt forståelse og kunnskap om byens gjenoppbygging og skape identitet og stolthet over egen historie. Utstillingen inneholdt gamle fotografier, tegninger, modeller og videoklipp.

"Steinkjer er ikke en fin by, men jo mer du kjenner til historien, jo finere blir den!" (Borgny Grande, Sekretær for utredning om Nytt Ungdomshus)

Opprusting av Svein Jarls gate
Et av de første store fysiske tiltakene i sentrum var å ruste opp Svein Jarls gate. Gaten hadde vært gågate i mange år, men framsto likevel som en slitt, asfaltert bilvei. Nå er asfalten byttet ut med brostein, beplantning, nye benker og lysarmatur. Området er inndelt i tre soner i ulike steinsorter. Prosjektet er et godt eksempel på partnerskap mellom private og det offentlige. Av totalkostnaden på 2,4 millioner har kommunen, fylkeskommunen og gårdeierne betalt en tredjedel hver. De forretningsdrivende har selv vært med på å velge utforming av gaten.

Sett farge på Kongens gate
Et av tiltakene fra forprosjektet var å utarbeide en fargeplan for bygningene i hovedgaten gjennom sentrum. Hensikten var å stimulere gård- og grunneierne til å pusse opp fasadene og bygningene i deres originale fargevalg, til byjubileet. Våren 2005 inviterte kommunen gårdeierne til et møte for å presentere fargeplanen og gi en faglig innføring i oppussing av fasader med mineralittpuss. Invitasjonen ble godt mottatt, og hele 20 gårdeiere stilte på møtet. Nå ønsker mange av dem å gå i gang med oppussing av egne bygninger.

Foregangsby for universell utforming til 2007
Som et ledd i arbeidet med ”Attraktive Steinkjer”, bestemte kommunen seg for å bli en foregangsby for universell utforming. Tanken bak universell utforming er at man ikke skal snakke om spesielle løsninger for ulike brukergrupper i de fysiske omgivelsene, men heller finne gode løsninger for alle, enten du er barn, gammel, funksjonshemmet eller er ute og triller barnevogn. Visjonen i Steinkjer er å skape en god by for alle ved at produkter, bygninger og omgivelser planlegges for bruk på like vilkår. Derfor har de blant annet sett nærmere på tilgjengeligheten mellom skoler, barnehager, offentlige kontorer, butikker, friområder og tilknytningen til de kollektive transportmidlene.

For å avdekke hvor store oppgaver en står overfor når byen skal gjøres tilgjengelig for alle, ble det gjort en kartlegging av dagens situasjon. Kartleggingen omfatter adkomsten langs gang- og sykkelveger til og fra alle de store boområ-

Svein Jarls gate. Foto: Odd Georg Skjemstad

Fortauene i Kongens gate. Foto: Odd Georg Skjemstad

Norlis bokhandel etter oppussingen

Fargeplan: Bildet viser Samfunnshuset og 4 forretningsgårder i Kongens gate, bla Norlis bokhandel. Samfunnshuset foreslås malt om med en grønnfarge på hovedkroppen og med en avdempet gul farge på kinofløya. På forretningsgårdene er det viktigst at det satses på oppussing av 1.etasje.

dene rundt sentrum og en del valgte gangforbindelser i selve sentrumssonen. Et omfattende registreringsmateriale sier noe om hvilke tiltak det er aktuelt å gjennomføre, hvor de skal gjøres og hva dette kommer til å koste.

Det sentrale området rundt jernbanestasjonen og Steinkjer Rådhus ble valgt som eksempelområde. Det skal være lett å orientere seg fra jernbanestasjonen til viktige arbeidsplasser, serviceinstitusjoner og forretningsområder. Først ble dagens tilgjengelighet registrert og analysert for å se om forbindelseslinjene i området er tydelige og lesbare. Deretter ble det laget konkrete forslag til utbedringer. Ett forslag tok for seg gangforbindelsen mellom jernbanestasjonen og Høyskolen i Nord-Trøndelag, og det andre forslaget viste nye løsninger for forbindelsen mellom jernbanestasjonen og Rådhusets hovedinngang. Ideforslagene er presentert med til dels detaljerte illustrasjoner fordi dette er nødvendig for å illustrere løsninger for god tilgjengelighet.

Kongens gate er et godt eksempel på tilgjengelighet for funksjonshemmede i sentrum. Der er fortauene oppdelt i tre deler: en utstillingsdel for butikkene, en del for gående og en del for benker og trær. Det er også brukt forskjellig underlag som asfalt og steinsetting på de forskjellige delene. Underlagets beskaffenhet er til stor hjelp for blinde fordi det hindrer butikker og restauranter i å bruke de områdene som er avsatt for gående. Gode gangsoner og bruk av blant annet lys, beplantning og benker skal utvikle sentrum mer i retning av et fritidssted og et sted å ferdes til. Ombyggingen av tusenårsstedet Steinkjer Torg vil bli en samlende brikke i dette arbeidet. Arbeidet med universell utforming vil også bidra til å knytte de ulike bydelene bedre sammen, både i form av funksjonalitet og visuelt.

Blått lys i mørket

Store deler av året er det mørkt i Steinkjer. Kommunen ønsket derfor å gjøre noe som kunne øke byens attraktivitet også etter mørkets frembrudd. Svaret ble en lysplan med det ambisiøse slagordet: "Folk skal glede seg til mørketiden". Riktig lyssetting skaper gode og spennende opplevelser i den mørke årstiden og gjør det tryggere å ferdes ute. I Steinkjer valgte man å bruke blått lys på 3 prosjekter, etter anbefaling fra mannen bak lysplanen, sivilarkitekt Erik Selmer. Etter hans oppfatning tenner det blå lyset drømmer i folks underbevissthet og virker avstressende. Samtidig passer blåfargen godt med fargebruken til en av byens store sønner og kunstnere, Jakob Weidemann.

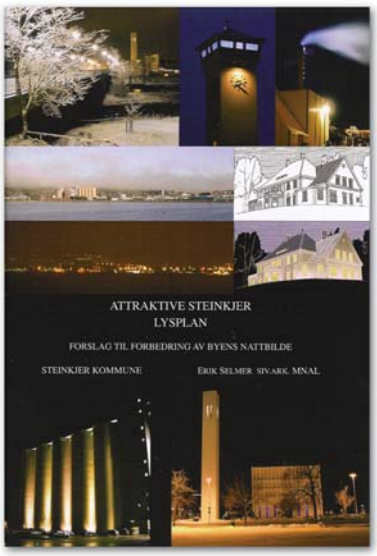

Lys i mørketiden, fra forsiden av lysplanen

Lysplanen konkluderte med at karakteristiske elementer og landemerker i Steinkjer skulle belyses for å fremkalle byens egenart. Vakre bygninger og anlegg en er stolte av skulle eksponeres. Samtidig skulle lyssettingen bygge opp under byaksene og fungere som retningsvisere for folk som skal orientere seg i byen. Lyspunktene skal bindes sammen med en egnet gatebelysning. Det første tiltaket som ble gjennomført var utskifting av lyskildene i hele Kongens gate fra gult til hvitt

Blå røyk på Kirknesvågen. Vanndampen fra sagbruket blir synlig med blått lys fra undersiden. Foto: Odd Georg Skjemstad

lys. Branntårnet og kornsiloen var først ute blant bygninger som skulle lyssettes. Det blå lyset i branntårnet er blitt ungdommens favoritt. Deretter fulgte Kornsiloen, Regimentsboligen, røyken fra sagbruket og fotgjengerundergangene. Flere tiltak er fortsatt under planlegging, blant annet en skulptur ute på Rauskjæret i fjorden. Denne skal ønske reisende velkommen til Steinkjer.

Lyssetting av byer er et kjent fenomen i utlandet, men her til lands er det bare noen få steder som har arbeidet aktivt med temaet. Steinkjer ble derfor en foregangskommune på dette området i Tettstedsprogrammet. I dag har flere av de andre tettstedene i programmet fulgt i Steinkjers fotefar.

Torget
Torget i Steinkjer er byens tusenårssted og den store offentlige arenaen som skal sørge for aktivitet i sentrum. Torget ligger sentralt plassert på arealet midt mellom kirken og Samfunnshuset, som nå skal bygges om til ungdomshus. I god tid før jubileet i 2007 skal torget fremstå i ny drakt. Det koster kommunen ca. 8 millioner kroner. Våren 2005 ble det holdt konkurranse mellom 5 landskapsarkitektkontorer. Vinneren er kåret, og oppstart skjer våren 2006. Gjennom prosjektet ble det også laget en momentliste for universell utforming til hjelp for planleggere, brukergrupper og saksbehandlere i kommunen. Steinkjer torg skal bli en offentlig møteplass som innehar løsninger som kan brukes av alle mennesker i så stor utstrekning som mulig, uten at det går ut over estetikk og aktivitet for andre brukere.

Aktivitetshus for ungdom
Det gamle Samfunnshuset skal nå bli det nye samlingsstedet for ungdommen i Steinkjer. Men valget av Samfunnshuset var ikke gitt på forhånd.

Skisse til ungdomshus

De ansvarlige for ungdomshuset ønsket å drøfte innhold før valg av bygning: Hva skulle det nye ungdomshuset inneholde av aktiviteter? Hvordan skulle kommunen få ungdommen til å føle seg hjemme og ta huset i bruk?

> ”Vi ønsker oss et aktivitetshus, ikke et oppbevaringsrom.” (Bjørn Gunnar Ericson, leder ungdomshuset)

Etter mange samtaler og idéforslag fra ungdommer i byen, falt valget på et aktivitetshus i tråd med ideene til ungdomshuset TviBit i Tromsø. I korthet betyr det et mangfold av kortvarige og konkrete aktiviteter som endres regelmessig. Ungdomshuset skal inneholde kafé, konsertlokale, medieverksted, entreprenørskap og kulturaktiviteter. Huset skal også være en plass for samlokalisering av lag og foreninger, et midtpunkt i et nettverk. Grunntanken er å trekke veksler på hverandre. Kommunens ungdomstjeneste vil være ansvarlig for driften gjennom sine to ungdomsarbeidere. Kafeen er tenkt drevet av en privat bedrift som forutsettes å samarbeide med videregående skole som har kokk og servitørlinje. Kafeen skal være en lærlingbedrift og kanskje ha elementer av konseptet til Jamie Olivier som et sted som fanger opp ungdommer med ønske om noe annet enn skolegang.

Ungdomsboliger i sentrum
Et viktig mål med ”Attraktive Steinkjer” er å fortette og skape mer liv i sentrum. Byen har fremdeles bra med ledig plass, både til grøntarealer og boliger. Samtidig bør det bli enklere å etablere seg i Steinkjer, spesielt for ungdommer og innflyttere. Det er et godt boligmarked i byen, men det er mangel på boliger med lav inngangsbillett. Kommunen fikk derfor med støtte fra Husbanken, utarbeidet en rapport som skulle vise potensialet for nye boliger i sentrum. Rapporten foreslo inntil 320 nye boenheter for ungdom, både som følge av nybygging og ombygging av eksisterende bygningsmasser. Boligprosjektene har vært vurdert etter ulike kriterier som blant annet pris, omgivelser, parkeringsmuligheter og ulike eierformer. Det er hovedsakelig fokusert på kommunalt areal og bebyggelse. Rapporten foreslår også å vurdere innføring av overgangsboliger, som vil gjøre det mulig for innflyttere å leie seg bolig for en kortere periode før de finner seg en endelig bopel. Kommunens boligselskap, Steinkjerbygg AS, er nå i gang med 2 av disse boligprosjektene.

Et vell av kulturminner
I regionen rundt Steinkjer finnes det en nesten urørt skatt. Hele området bugner av spor fra svunne tider. Til nå er det kartlagt hele 900 kulturminneområder i Steinkjer. Og da er bare halve

kommunen. Det er nesten så en tråkker på historien på veg til sine daglige gjøremål.

> "Jeg sykler forbi gravhauger på veg til fotballtrening, ser ikke skogen for bare trær."
> (Bodil Østerås, medlem i Ressursgruppa)

Utfordringen er å bevisstgjøre steinkjerbyggen på hvilke verdier som finnes i hjemfylket sitt og bruke dem aktivt utad i markedsføring av kommunen og regionen. Her ligger det store muligheter for fremtidig turisme, næringsliv og vekst. Hvorfor ikke konkurrere med Vestfold om hvilket som er det store Kulturminnefylket i Norge? Steinkjer er nå i ferd med å gjøre noe med saken, blant annet legger ny kommunedelplan kultur stor vekt på dette satsingsområdet. Rent konkret er det foreslått en satsing på 6 mill på Eggeområdet i langtidsbudsjettet. Formannskapet ga sin tilslutning til denne satsingen i juni 2005.

Skiltprogram
Et skiltprogram er et av tiltakene kommunen har iverksatt for å bevisstgjøre egne innbyggere og turister om de kulturelle verdiene i Steinkjer. Gjennom enhetlig skilting av de 25 viktigste kulturminnene og bygningene, håper man å gjøre byen mer interessant. Sommeren 2003 kom det første skiltet på plass foran kirken. Skiltene koster i snitt ca 12.000 kroner per stykk. Prototypen er designet av FabelForm, mens Steinkjer Mekaniske fikk oppdraget med å produsere skiltene. Stedsutvikling og lokal næringsutvikling er to sider av samme sak.

Et av skiltene i skiltprogrammet

Attraktivt = miljøvennlig?
Attraktivitet og miljø skulle være to av grunnpilarene i stedsutviklingsarbeidet i Steinkjer. Det har ført til mye refleksjon rundt begrepene:

> "Først tenkte vi at vi måtte gjøre noen prosjekter som er attraktive og noen som er miljøvennlige. Etter hvert skjønte vi at det som er attraktivt ER miljøvennlig."
> (Svein Åge Trøbakk, prosjektansvarlig)

Som eksempler på dette vises det til lysprosjektet og opprydding i Svein Jarls gate: Når byen blir mer attraktiv, brukes den mer og flere går og sykler. Lyssetting behøver heller ikke føre til økt strømforbruk: Da siloen skulle lyses opp erstattet man en stor lyskaster med 8 mindre og forbruket ble redusert.

Blant andre miljøtiltak i Steinkjer er fortettingen av sentrum, satsing på vannbåren varme og SMART. Gjennom SMART inviteres bedrifter til å stimulere de ansatte til å reise miljøvennlig. Gevinsten er mer trivsel, bedre miljø, mindre sykefravær og sparte utgifter for bedriftene og den enkelte. De som er med i prosjektet får blant annet sponset månedskortet på bussen med 135,- kroner. I perioden 2003-2007 har det vært en økning i antallet som sykler og tar buss på hhv. 25% og 15% blant medlemsbedriftene. Til tross for den positive utviklingen er det langt frem før Steinkjer kan si at de har et godt miljøvennlig transportsystem som brukes aktivt: Sammen med energisparing er dette utfordringer kommunen vil ta med seg når en ny bydel skal utvikles på Steinkjersannan, der den gamle militærleiren lå.

> "Vi har mer å gå på, ja – det er fortsatt en by på bilens premisser.." (Ingeborg Laugsand, avdelingsleder for helse og miljø)

Næringsutvikling

Steinkjer fikk omstillingsstatus for å sikre kommunens rolle som fylkeshovedstad og motor i den regionale utviklingen. Det fordret at den økonomiske veksten og sysselsettingsutviklingen måtte bedres. I planleggingsfasen av Omstillingsprogrammet diskuterte man forholdet mellom strukturtiltak versus bedriftstiltak. Konklusjonen ble at kommunen skulle prioritere strukturtiltak i første del av programmet for deretter å rette hovedfokus mer ensidig mot bedriftsutvikling. ”Attraktive Steinkjer” ble en hovedstrategi innen struktursatsingen.

”Skal vi få til en positiv utvikling innenfor næringslivet, er vi avhengige av at også bolysten er til stede. Bolystdimensjonen betyr mer og mer i forhold til å skape arbeidsplasser” (Torbjørn Wekre, daglig leder Steinkjer Næringsselskap AS)

I begynnelsen av programperioden var det få konkrete resultater å vise til. Men fra høsten 2003 begynte det å skje noe. I de to siste årene har Steinkjer hatt en netto befolkningsvekst. Trenden viser en økende tilbakeflytting, spesielt blant "ungdommer" i 30-45-årsalderen. Som oftest kommer de for å skape jobber selv, særlig innen teknologibaserte bedrifter. Disse nyetablererne er svært verdifulle for innbyggerne og kommunen. I perioden oktober 2003-2004 ble det etablert 25 nye bedrifter og totalt 130 arbeidsplasser i Steinkjer. Ifølge Telemarksforskning var dette en høyere etablererfrekvens enn i samtlige av landets 80 næringsregioner, målt i prosent av eksisterende foretak. Arbeidsplassmålene i Omstillingsprogrammet ble dermed nådd med god margin i 2004.

”Vi jobbet i motvind fram til 2002-2003; hvor ble det av arbeidsplassene vi var lovet? I dag kan jeg gå relativt rakrygget gjennom byen.” (Thorbjørn Wekre, Steinkjer Næringsselskap)

”Det er en ny trend i Steinkjer, det skjer noe, det er gravemaskiner overalt, en ny optimisme i byen.” (Per Sverre Rannem, ordfører)

Steinkjer har mye å by turistene på: Kultur, historie, tradisjoner, et levende kulturliv og et eldorado for friluftsinteresserte. Her fra den årlige Steinkjer-Martnan. Foto: Odd Georg Skjemstad

I det videre arbeidet med næringsutvikling, innovasjon og nyskaping ønsker kommunen å samarbeide tettere med andre kommuner i fylket. Regionalt samarbeid åpner større muligheter for allianser, kompetansebygging og erfaringsutveksling ut over kommunegrensene.

”Vi må lære å glede oss over andres suksess og fremganger: Gode eksempler på dette er Gilde i Steinkjer, Aker i Verdal og Norske Skog i Levanger, virksomheter som gir ringvirkninger i hele regionen og som viser at vi må legge gamle stridigheter om lokalisering bak oss” (Thorbjørn Wekre, ”Steinkjer Næringsselskap”)

Fra stoppested til reisemål

Om det var de bedriftsrettede tiltakene, utvikling av ”Attraktive Steinkjer”, ny E6 eller generelle oppgangstider i norsk næringsliv som har bidratt sterkest til den positive utviklingen av Steinkjer de siste fem årene, er vanskelig å si. Sikkert er det i hvert fall at summen av disse tiltakene har skapt en ny optimisme i byen.

"For noen år siden skjedde det noe her, det var som noen skrudde på lyset. Vi lever i en helt annen by i dag. Kanskje folk skjønte at de MÅTTE gjøre noe?" (Sylvia Mikkelsen, hovedutvalgsleder)

"Også landområdene rundt er mer stolte av Steinkjer og er positive; noe har snudd, en mer positiv holdning og fellesskapsfølelse." (Sylvia Mikkelsen, hovedutvalgsleder)

"Attraktive Steinkjer er et av de beste prosjektene vi har hatt her i kommunen. Byen er langt mer attraktiv enn noen gang." (Per Sverre Rannem, Ordfører)

"Synes vi har fått realisert det vi så for oss." (ungdom fra Ressursgruppen)

”Jeg mener å føle en gryende optimisme, og Steinkjer er så absolutt på riktig spor.” (Marwin Wiseth, leder av Omstillingsstyret, fra ”Steinkjer i omstilling”)

Et tydelig tegn på at det har skjedd en modningsprosess hos steinkjerbyggen vises gjennom reiselivsplanen fra 1997. Da planen ble behandlet mente både politikerne og næringen selv at det å markedsføre Steinkjer som et reisemål var å skyte langt over mål. Byen hadde ikke nok å tilby de reisende. Det beste man kunne håpe på var å få de reisende til å gjøre en stopp i byen på sin gjennomreise. I dag er byen fortsatt temmelig lik, men holdningen er en annen. Vekst, fremtidstro

og økt stolthet over byen og dens historie, har skapt nye forventninger, ambisjoner og visjoner. Nå ønsker kommunen å utvikle Steinkjer som et reisemål. Det fordrer en markedsføringsstrategi som innebærer at kommunen må bli flinkere til å vise frem alle attraksjonene i byen og sette dem i system. Dette vil nå skje i et samarbeid med de andre kommunene på Innherred.

> ”Vi må tørre å prøve, tørre å dumme oss ut og tørre å ta noen sjanser. Kan godt være litt urealistiske. Bedre å sikte mot stjernene og heller treffe tretoppene.”(Anita Rennan, privat konsulent)

I begynnelsen av 2007 skal ”Attraktive Steinkjer” avsluttes. Frem til da er det viktig å sørge for å holde gløden og engasjementet oppe. Det blir lett slitasje i prosjekt når man skal jobbe i fem år, blant annet i forhold til media. Kanskje 10 ”gladting” i sentrum kan være en god idé?
Hva som skjer i ettertid er uvisst, men steinkjerbyggen har så visst ikke tid til å ligge på latsiden. Utfordringene står i kø for kommunen: Ny bydel på Steinkjersannan, videreutvikling av sentrum, kulturminnesatsing, utvikle merkevaren Steinkjer, reiseliv og turisme, regionalisering.. Og hvem vet om ikke Steinkjer kaster seg på et nytt nasjonalt program:

> "Den dagen vi slutter å være med på nasjonale prosjekter, da er det slutt." (Svein Åge Trøbakk, prosjektansvarlig)

Det foregår en betydelig nybygging i Gjenreisningsbyen. Heisekraner svinger både over E6, boligbygg og næringsbygg i sentrumssonen. Byggeaktiviteter har ikke vært så stor som nå etter gjenreisningsperioden 1945-1955.

TINGVOLL

Liten, grønn og annerledes.

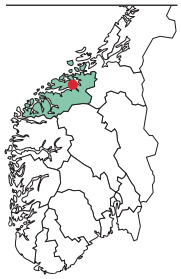

MØRE OG ROMSDAL FYLKE

Tingvoll kommune tok sjansen og satset på miljø. Siden slutten av 1980-tallet har den grønne profilen blitt en del av stedets identitet og ansikt utad - og en nisje for vekst og utvikling

På en halvøy på Nordmøre, midt mellom byene Kristiansund, Molde og industristedet Sunndalsøra, finner vi Tingvoll kommune. Halvøya strekker seg vel 5 mil langt, avgrenset av dype fjorder på begge sider. Tingvollvågen er kommunesenter med 1.100 innbyggere. I tillegg bor det drøyt 2000 mennesker i kommunens fire øvrige bygder. De fem bygdene er symbolisert gjennom 5 grønne eikeblad i kommunevåpenet, etter verdens nordligste viltvoksende eikeskog.

Økokommune

Vedtak i sak 20/89 i kommunestyret 16. mars 1989:

”Kommunestyret vedtar å søke om å komme med i øko-kommuneprosjektet som nå er koordinert av Forum For Norske Økokommuner. Kommune styret vedtar at Tingvoll kommune vil satse på utvalgte delprosjekt”.

Slik lyder den spede begynnelse på det som skulle bli en lang og motstrøms reise mot et samfunn i balanse med natur og miljø. Hensynet til en bærekraftig utvikling skulle vektlegges i all planlegging og i alle avgjørelser og virksomheter. Resultatene lot ikke vente på seg: Tingvoll ble tidlig landskjent for arbeidet med kildesortering og kompostering. Kommunen skapte Politikerskolen i miljøkunnskap og lå lenge et hestehode foran andre kommuner i arbeidet med å integrere miljøundervisning i skoleverket. De ble med i Økokommune-programmet 1992-1996, sluttet seg til Fredrikstaderklæringen, innførte miljøstyringssystem, inngikk vennskapsavtale med Bunda i Tanzania og meldte seg inn i ICLEI, en internasjonal miljøvernorganisasjon for lokalforvaltninger. Tingvoll har siden 1987 også vært vertskommune for Norsk senter for økologisk landbruk.

Oversiktsbilde av Tingvollvågen

Stedsutvikling som hovedstrategi

I 2001 ble Tingvoll med i Tettstedsprogrammet gjennom kommunesenteret Tingvollvågen, eller bare "Vågen" på folkemunne. Stedsarbeidet skulle drives i et øko-kommuneperspektiv, som blant annet forutsatte bred lokal mobilisering og deltakelse. Gjennom programmet ønsket kommunen å få et mer bevisst forhold til egen identitet og å få realisert ideer og planer for utvikling av stedet.

> "Vi tror det er viktig for ethvert sted å ha en historie som gjør at folk kjenner seg igjen, gjerne over generasjoner. Tingvoll har både i historisk og i nyere tid flere slike merkesaker å bygge sin identitet på. Men det må synliggjøres gjennom fysiske investeringer og sosiale og kulturelle tiltak" (Kristin Sørheim, Ordfører)

Programmet fikk full tverrpolitisk oppslutning og stedsutvikling ble et hovedsatsingsområde for kommunen. Stedsutvikling ble innlemmet som en prioritert oppgave i kommunens strategiske planer. I praksis ble Tettstedsprogrammet et omfattende utviklingsprogram for kommunen og en paraply for en rekke prosjekter som ikke "hørte naturlig inn" inn under det nasjonale programmets rammer. Tanken var at det er lettere å få fart på ting under en samlehatt.

Ordføreren påtok seg selv å lede styringsgruppen for arbeidet og har gjennom hele programperioden engasjert seg sterkt i arbeidet sammen med varaordføreren. Politisk forståelse og entusiasme var viktig, det er ikke noe administrasjonen kan framdyrke.

Styringsgruppen var liten og effektiv, bestående av fem-seks driftige medlemmer blant administrasjon og politikere. Laila Bergheim ble ansatt som prosjektleder på full tid og fungerte som sekretær for styringsgruppen. De enkelte prosjektene ble organisert og styrt gjennom forskjellige prosjektgrupper. Så langt det har vært mulig, har kvinner og ungdom vært med.

Et senter uten sentrum

En hovedutfordring for tettstedsarbeidet i Tingvollvågen har vært å utvikle sentrum. Kommunesenteret hadde rett og slett ikke noe ordentlig sentrum. Vågen var ikke tett nok til å være tettsted. Bebyggelsen hadde historisk sett blitt anlagt rundt 3 forskjellige tyngdepunkt; kirken på den ene siden av fjorden, området rundt Tingvoll Ullvarefabrikk på den andre siden av fjorden, og Vågen med dampskipskai og senere fergekai midt i mellom. Boligbyggingen hadde for det meste skjedd i utkantene.

"Spent på å se hvordan det blir, ikke bare et kujorde men et jorde for folk, for bruk." (Oda Simahaug, ungdomsrådet)

Sentrumsplan
Asplan Viak ble derfor hyret inn for å lage en helhetlig sentrumsplan for utbygging, estetisk utforming og godt nærmiljø. Målet var et attraktivt sentrum, og hovedstrategiene var fortetting og gode forbindelser mellom tyngdepunktene i bebyggelsen. Jo mindre et sted er, desto viktigere er det med helhetlig planlegging; Et tiltak kan ha langt flere sideeffekter enn planlagt, og det kan gå lang tid mellom nye utbyggingsprosjekter på steder som ikke er utsatt for utbyggingspress. Derfor har man ikke råd til å ta en ting om gangen. Det må legges til rette for samvirkende tiltak slik at hvert enkelt nytt utbyggingstiltak er med og trekker i riktig retning. Sentrumsplanen bygget på en tidligere gjennomført stedsanalyse utført av landskapsarkitektene Feste AS.

Kart over sentrum

Rester fra svunnen tid i Aspa

Tingvolls historie går langt tilbake.
Hellemaleriene på Honnhammaren er 4-5000 år gamle og Skandinavias største felt. På Røttingsnes finner vi mange store gravrøyser fra vikingtiden og i Aspa står tre bautasteiner og minner om en fallen konge og hans dronning. En gang i tiden var Tingvoll, som navnet tilsier, et tingsted og sentrum for et større område. Tingvoll steinkirke, også kalt Nordmørsdomen, er fra tidlig middelalder. Kirken er reist som hovedkirke og regnes som en av de vakreste i sitt slag. Prestestova fra 1600-tallet var overnattingssted for biskopen når han besøkte annekskirkene i Øre og Frei.

"Viktig at det har blitt dratt inn kompetanse som man kan bruke, se Tingvoll utenfra med andre øyne." (Marianne Nystad, næringsdrivende)

Sentrumsplanen ble presentert på et åpent folkemøte med rom for både gruppearbeid og diskusjon. Planen foreslo tre større satsingsområder i selve sentrum: Miljøgate gjennom sentrum og utvikling av områdene som er nærmest fjorden: Sanden og kaiområdet. Og midt i det hele ligger det historiske, landskapsmessige, fysiske og kommunikasjonsmessige midtpunktet: Drøppingtunet. Tunet, som er gjennomskåret av riksveg 70, er de seks resterende bygningene fra det første "moderne" handelsstedet i Vågen og er et sentralt historiefortellende kulturminne. Her har det vært drevet handel siden slutten av 1800-tallet. Sist på 90-tallet ble imidlertid lokalene stående tomme og mørke.

Restaureringen av Drøppingfjøset er i gang. En del av jobben ble utført på dugnad under mottoet: "Let`s make Låve!"

Jordbrukssjefen tar en velfortjent hvil på taket etter dugnaden

Brysomme gamle bygninger eller Vågens hjerte?

"Dette er en gledens dag," sa ordføreren da hun 2. september 2004 ble orientert om vedtaket i fylkesutvalget om å bevilge penger til miljøgate gjennom Tingvoll sentrum. Arbeidet for å få midler hadde da gått over flere år og lenge vært en "propp" i systemet. Mange andre utviklingstiltak som grenser inn mot den framtidige miljøgata hadde stått på "vent" i forhold til avgjørelsen om bevilgning til miljøgata.

I forbindelse med valg av løsning for den nye miljøgata gjennom sentrum, var deler av Drøppingtunet rivningstruet. Dette førte til masse debatt og diskusjon, åpne folkemøter, avisinnlegg og flere runder i kommunestyret. Frontene stod mellom dem som ville beholde bygningene og ta dem i bruk på nytt, og dem som ville rive dem og skape plass til ny gang- og sykkelvei og bedre framkommelighet for tungtransporten. Kvinner og unge mot middelaldrende menn.

Kommunen fikk tilslutt, med støtte fra Riksantikvaren, utarbeidet en rapport som dokumenterte bygningenes plass i kulturlandskapet. Dette gav politikerne et godt beslutningsgrunnlag som førte til et enstemmig bevaringsvedtak. Veien måtte tilpasse seg bygningene, og ikke omvendt! Dette førte igjen til at en driftig dame, i godt samarbeid med flere andre, kjøpte det gamle fjøset og butikkbygningen. Den økologiske butikken og kaféen "Den lille landhandel" så dagens lys. Kunstlaget leide seg inn i første etasje i en av bygningene og i andre etasje ble det møteplass for frivillige lag og foreninger i bygda. Fjøset er nylig satt i stand til sitt opprinnelig utseende og lokalene skal etter planen leies ut til ulike formål.

"Det var så trist med mørke vinduer før. Derfor er det kjekt at det nå er kommet liv i bygningene igjen." (Margit Steinshamn, pensjonist)

I Tingvoll ble Miljøgata den "store" saken som mye av stedsarbeidet kom til å dreie seg om. For det første tok prosessen flere år, fra første forslag lå på bordet og til spaden ble stukket i jorda. Men mye viktigere enn det: saken skapte debatt og bevissthet rundt folks identitet og tilhørighet til stedet sitt, og hvilke verdier som burde ligge til grunn for den videre stedsutvikling. Debatten om Drøppingtunet ble en symbolsak. Og det beste av alt: etter at man så at det gikk an, snudde stemningen. Nei-folket ble ja-folk! Ikke rart at prosjektlederen kunne koste på seg en lettelsens sukk her en vårdag i 2005:

"Når jeg hørte maskinene ute i miljøgata starte opp første dagen og drønne gjennom kontorvinduet mitt, var det som musikk i mine ører!" (Laila Bergheim, prosjektleder)

Et ansikt mot fjorden

I likhet med så altfor mange andre byer og tettsteder, har Tingvoll gjennom årenes løp vendt ryggen til sjøen og tidligere tiders handel, fiske og samferdsel. Gjennom tettstedsarbeidet ble tingvollgjeldingene seg bevisst behovet for å reversere denne trenden og vende ansiktet mot sjøen- nå som et potensielt knutepunkt for nye næringer, spesielt reiseliv. Kaiområdet har historisk tyngde og er det viktigste leddet der sentrum knytter seg til vågen og sjømiljøet. Sammen med Sanden utgjør de to områdene det man kan kalle fjordlinjen.

Drøppingtunet med og uten riving (visualisering)

Langs fjordlinjen ønsket kommunen seg nye attraktive leiligheter, ferieboliger og overnattingsmuligheter for tilreisende. Og en brygge eller to slik at småbåtene lett kunne legge til. Kommunen hadde også et serveringssted, en kino, et samlingslokale og et kurs- og konferansesenter på ønskelisten. Men hvordan få råd til alt dette med en skrapt kommunekasse? Og hvordan skaffe investorer? Tingvoll er tross alt et lite sted, og usikkerheten rundt framtiden var stor.

Multibrukshotellet

I dag ligger én av løsningene der og speiler seg i vannkanten: Hotellet Tingvoll Brygge – et partnerskap mellom kommune og næringsliv. Ved å inngå i et forpliktende samarbeid og tenke flerbruk og kreative løsninger, ble prosjektet gjennomførbart. Prosjektet til 14,5 millioner er finansiert gjennom banklån og offentlig og privat aksjekapital. Kommunen ga tilskudd på 2,4 millioner til konferansesal og kino, noe som har blitt et egnet samlingssted for lokalbefolkningen. I tillegg gir øko-kommunen én million i lån til investering i vannbåren varme og varmepumpe. En større kiosk som kunne tiltrekke seg folk ligger i hotellets inngangsparti. En kombinert restaurant og kafé er i dag et yndet møtested. I tillegg inngikk kommunen en bindende avtale med hotellets eiere om leveranse av varmmat til institusjoner og hjemmeboende eldre, samt leie av rom i forbindelse med ombygging av alders- og sykehjemmet. Både lokalbefolkning, folk fra nabokommuner og turister har tatt svært godt imot det nye tilbudet.

"Hotellet har blitt et sted man er stolt av å vise fram og et flott feriested for alle som har flyttet ut, nå kan de komme hit og se alt som har skjedd her." (innbygger)

"Kino-tilbudet gjør noe med identiteten, det å reise ut i verden og komme fra et sted med kino, det gir verdighet." (Tom Svendsen, politiker)

"Hotellet har løst et praktisk problem ved at vi nå kan legge kurs og konferanser her og få kompetansen hit istedenfor å dra ut. Da kan vi også reklamere for stedet, det gir viktige ringvirkninger." (Marianne Nystad, næringsdrivende)

"Drøppingtunet og hotellet har sveiset folk mer sammen, et sted å møtes. Før kunne man jo gå rundt hele Vågen uten å møte noen."(Åse Bjerke, Tingvoll næringsforum)

På Tingvoll Brygge har kommunen fått en ny storstue med hotell, restaurant og kino.

Tilstrømmingen har vært langt høyere enn det som lå i kalkylene da tilbudet ble planlagt, noe som viser at behovet virkelig har vært til stede. Likevel er det viktig å ikke hvile på laurbærene, veien er kort fra suksess til konkurs. Omfattende markedsføring av tilbudet utenfor kommunen må derfor til. Forslag er lansert om å utvide kapasiteten noe slik at også turistbusser kan stoppe der for natten. I tillegg bør kommunens egne innbyggere bli flinkere til å benytte seg av tilbudet.

"Men vi må oppdras i takt med de nye tilbudene. Det er viktig å bruke dem og støtte opp om dem. Det tar nok en tid før vi venner oss til å bruke utestedene. I fraværet av offentlige møtesteder har vi utviklet en kultur for å møtes hjemme hos hverandre." (innbygger)

Ta i bruk de menneskelige ressursene i kommunen

"En ting som er utrolig bra her er engasjementet: mange kunnskapsrike og dyktige folk som er på banen, og uvanlig mange ildsjeler." (Olaug Kadio, rådmann)

"Vi har vært dyktige til å knytte til oss flinke folk. Tingvoll er en liten kommune, men med stor kompetanse." (Eirik Oterholm, tidligere rådmann)

Idédugnader og kreative prosesser setter spor

I Tingvoll har partnerskapstenkningen smittet over på andre sektorer, i flere utviklingsprosjekter jobber de nå på samme måte. Blant annet er det nå inngått en partnerskapsavtale mellom kommunen og den videregående skolen om utvikling og markedsføring. Dette resulterte i 34 % økning i søkningen til skolen fra høsten 2005. Partnerskapstenkningen ligger også i bunn i Kulturvekkå, den årlige store kulturmønstringen i kommunen.

Samarbeidet mellom offentlige myndigheter og næringslivet om hotellet Tingvoll Brygge er et lysende eksempel på en ny tenkning i kommunen, både mht. holdninger og arbeidsmetoder. Over tid har det utviklet seg en erkjennelse av at kommunen ikke lenger er i stand til å gjøre alt selv, man er nødt til å trekke på øvrige ressurser i kommunen og søke felles løsninger. Innbyggere og næringsliv må i større grad involveres i utvikling av lokalsamfunnet, tilrettelegging av tjenester og løsning av oppgaver. Flere må ta ansvar og mobiliseringstankegangen må ligge i bunn. Det fordrer blant annet en åpen innstilling fra kommunens side, en driftsorganisasjon som tenker utvikling, ny kompetanse, kreativitet, samt har evner til å jobbe prosessrettet.

Helsesmia - en av nyetableringene på Tingvoll

Næringsliv
Jordbruk, skogbruk og fiske sysselsetter nesten 20% av de yrkesaktive i Tingvoll, mens rundt 30% jobber innen industri og håndverk. Tingvoll har ingen store hjørnesteinsbedrifter, men mange småbedrifter. Kommunen er største arbeidsgiver. Det er et stort arbeidsmarked i regionen: Innenfor en radius på vel 50 km i luftlinje finner vi byene Kristiansund og Molde, samt regionssenteret Sunndalsøra. Rundt 200 dagpendler til disse stedene.

> "Nå er det bare positivt å henvende seg til kommunen med en idé, ja de heier oss nesten fram! Og ofte stiller de også med litt midler. Det er veldig viktig med denne holdningen. Da kan vi bruke energien på utvikling." (Martha Ebbesvik, næringsdrivende)

Kommunens nye rolle og holdning er svært viktig for næringsutviklingen i Tingvoll. Som mange andre steder har kommunen slitt med befolkningsnedgang og mangel på arbeidsplasser. Tingvoll trenger flere folk! Gjennom Tettstedsprogrammet har det kommet ny optimisme til stedet og stimulans til å satse selv. Nye ideer og planer lanseres jevnlig, hele 35 forslag til nyetableringer ligger og venter på behandling. Helsesmia er en av bedriftene som nylig er etablert på Tingvoll: Helsesmia har 3-4 ansatte hvorav en akupunktør, en psykiater og en psykolog. At etableringen skjedde i Tingvoll var ikke tilfeldig, men skyldtes et bevisst valg fra gründernes side:

> "Helsesmia hadde aldri blitt lagt hit hvis det ikke var for at vi har troen på stedet og økoprofilen. Vi bruker den bevisst i markedsføringen." (Marianne Nystad, næringsdrivende)

Tingvoll er et sted med høy utdanning og kompetanse som det er viktig å utnytte, blant annet gjennom å tenke knoppskyting innen næringslivet. Nylig er det etablert en næringshage på stedet. Turisme og reiseliv er et område med mange muligheter i tiden framover, men tilbudet må systematiseres. Likevel legger tingvollgjeldingene vekt på kvalitet i turismen framfor masseturisme. Det de gjør må være de riktige tingene – ikke nødvendigvis så mange. En av de riktige tingene er å støtte opp om den lokale handelsstanden:

> "Men dette får vi jo kjøpt på Tingvoll, så da venter vi og kjøper det der." (Åse Bjerke, Tingvoll næringsforum)

Skulle innbyggerne i Tingvoll engasjere seg, måtte kommunen legge til rette for det. Å skape uformelle og gode møteplasser for samtaler og diskusjoner var derfor svært viktig. I tillegg la kommunen stor vekt på å få til gode prosesser for medvirkning når saker skulle drøftes. Det fordrer imidlertid kunnskap og erfaring. I Tingvoll valgte de å kjøpe inn en stabel med boken "Kvalitet og metode" (Fløgstad/Helle) for å dele metodekompetanse innad i kommunen. Gruppearbeid har vært viktig som metode for få fram alles synspunkter.

"Vi har lært oss forskjell på åpne- og lukkefase." (Rose Bergslid, jordbrukssjef)

"Vi politikere har jo blitt eksperter på gule lapper." (Ole Morten Sørvik, varaordfører)

Men prosjektlederen legger ikke skjul på at gode prosesser og mobilisering kan være ressurskrevende og ta lang tid:

"Vi må være solidariske med hverandre, det er viktig å få diskutert ting igjennom før de settes ut i livet. Ofte må vi gå flere runder, og kanskje et skritt eller to tilbake i prosessen for å skape den nødvendige tillit mellom kommunen og lokalbefolkningen. Eller sagt annerledes: Noen ganger er omveien den eneste veien." (Laila Bergheim, prosjektleder)

Sterke, tøffe kvinner

Noe av det som slår en ved nærmere innsyn i kommunen, er det sterke innslaget av driftige kvinner. Det henger trolig sammen med at det også er i denne kommunen vi finner det høyeste utdanningsnivået i fylket blant kvinner.

"Her er det i stor grad tøffe og dyktige damer og ungdom som preger kommunen, både innen politikk, handel og næringsliv, og foreningsliv." (innbygger)

Selv mener mange av kvinnene at de har litt andre verdier og prioriteringer enn mannfolka, og at dette kvinneperspektivet blir tydelig ved politiske valg. For å underbygge dette viser de til debatten rundt Drøppingtunet der mennene var mest opptatt av bredden på veien, framkommelighet for tungtransporten og økonomi, mens kvinnene og ungdommen var mest opptatt av kultur, historie og identitet. Hadde det ikke vært for at kvinner og ungdom ville ta i bruk Drøpping-husene og prøve seg, hadde husene vært revet.

"Vi kan hvis vi vil og de voksne slipper oss til!"

I Tingvoll kommune ønsket man å få ungdom med på å bestemme. Ungdomsrådet er et rådgivende utvalg underlagt kommunestyret og et bindeledd mellom ungdom og beslutningstakere. Rådet består av representanter for skolene og lokalt foreningsliv. Prosjektlederen i Tettstedsprogrammet er sekretær for arbeidet. Alle saker som gjelder ungdoms levekår skal behandles her, men ungdom kan selv ta initiativ til å ta opp saker de synes er viktige. Ungdomsrådet har en egen budsjettpost til disposisjon for å støtte tiltak iverksatt av og for ungdom. Selv om det til tider er en terskel for å få ungdom med i rådet, er forumet viktig.

"Vi snapper opp det vi synes er viktig og prøver å engasjere oss i det, f.eks nedleggelse av skolen og Drøppingtunet." (Oda Simahaug, Ungdomsrådet)

I 2003 ble det gjennomført en bred undersøkelse blant ungdomsskoleelever for å kartlegge hvilke ønsker ungdom hadde for stedet sitt. Det var særlig tre saker som de syntes var viktig; Kino, kunstgressbane og en ungdomsklubb for litt eldre ungdom. I dag er både kino og ungdomsklubb på plass i Vågen, og kunstgressbanen er under planlegging. I tillegg har ungdomsrådet jobbet med lokaler til rockeklubben, utendørs treffsted for ungdom, skolebruksplan, handlingsprogram og økonomiplan for kommunen.

"Vi ble spurt om hvordan vi ville ha det, og de har faktisk hørt etter også. Vi har absolutt blitt trukket med. Ungdomsrådet fungerer godt, synes jeg, vi har alltid enstemmige vedtak, skulle ønske kommunestyret jobbet på samme måte!" (Camilla Gjetvik, Ungdomsrådet)

Det gode mellommenneskelige miljøet på skolene var noe ungdommene la spesielt vekt på i spørreundersøkelsen. Her tar ungdommen vare på hverandre. Mobbing og narkotika er ikke noe problem, og det er nesten ikke hærverk i kommunen. Selv russen kom tilbake etter festen og ryddet opp etter seg! Det gode omdømmet skolen har, bruker kommunen bevisst i sin markedsføring av Tingvoll. Men resultatene har ikke kommet rekende på ei fjøl, de er resultat av en bevisst satsing og mange prosjekter. Våren 2005 gav rådet ut sin egenproduserte brosjyre "Unge Tingvoll" som forteller om fritidstilbudene i kommunen.

Undomsrådet laget egen brosjyre

Ingen skole, ingen framtid
Høsten 2004 kom nyheten som alle småsamfunn frykter: Fylkestinget ville nedlegge Tingvoll videregående skole. For elevene og ungdomsrådet var dette helt uaktuelt og de tok derfor skjeen i egne hender. Den dagen fylkesutdanningsutvalget skulle stemme over skolens videre framtid, dro elevene i egne busser til Molde for å markere sin støtte til skolen. Saken endte godt for Tingvoll, kommunen fikk til slutt innvilget en 3-årig partnerskapsavtale med fylkeskommunen om fortsatt drift. I denne perioden må kommunen vise til økt etterspørsel etter skoletilbudet. Ungdomsrådet lot seg ikke be to ganger, de kastet seg raskt rundt og startet en sms-aksjon for å rekruttere søkere til skolen for skoleåret 2005/06. Resultatet ble 34% økning i søkermassen fra høsten 2005!

Kampen om TVS

Utdanningsdirektør Per Hoem kom ut og møtte elevene fra Tingvoll som gikk tog gjennom Moldes gater i går.

Hele skolen i protesttog

MOLDE: Med høye rop, plakater og kraftige argumenter stilte elevene fra TVS i protestmarsj i Molde i går. De ble møtt av utdanningsdirektør Per Hoem utenfor fylkeshuset.

ANDERS TØSSE

– La skolen leve, ropte det i Moldes gater midt på dagen i går. Så mange ville være med at toget fra rådhusplassen ble forsinket. Ikke alle fikk plass på bussen og det måtte en ekstra buss til for å bringe alle fra Tingvoll.

100 elever ropte og bar plakater i kampen for å bevare Tingvoll videregående skole.

"For hvert år har elevene blitt flinkere og flinkere til å forsvare og reklamere for skolen sin. Nå har de fått fredet skolen for 3 år, der har de vært veldig flinke!" (Kari Indergaard, tidligere rektor)

Innflyttere er gull verdt!

"Om det er et godt sted vises ut fra måten man tar imot og tar vare på innflyttere på." (Laila Bergheim, prosjektleder)

Alganesh på den Lille Landhandel i Drøppingtunet

Et annet særtrekk ved Tingvoll er det sterke innslaget av innflyttere. Tingvoll har også et stort asyl- og flyktningemottak. Selv mener de at det er mange grunner til at folk ønsker å slå seg ned: Tingvoll er en kommune som tar godt imot innflyttere og er åpen for idéer. Det er veldig høyt under taket her. Folk bryr seg aktivt om at den andre ektefellen skal få seg jobb når nye familier etablerer seg.

"Lett å komme inn her, fikk flere venner etter ett år her enn 8 år i Molde!" (Camilla Gjetvik, Ungdomsrådet)

"Jeg kom hit for 5 år siden fordi jeg fikk jobb, da trodde jeg at livet var over... Men det er så kjekt her, venner i andre kommuner synes det er traurig og trasig der de bor" (Rose Bergslid, jordbrukssjef)

Tingvoll er også et sted med mange offentlige stillinger, blant annet knyttet til den videregående skolen, Norsk senter for økologisk landbruk (NORSØK) og asylmottaket. Det tiltrekker ressurssterke folk med høy kompetanse. Men kanskje enda viktigere for tilveksten er kommunens grønne profil. Flere har valgt bevisst å flytte til den mest miljøvennlige kommunen i fylket for å leve i den samme drømmen - en nisje for folk med økologiske interesser.

"Aldri tenkt tanken en gang at noen er tingvollgjeldinger eller ei, det er aldri noe irritasjon over at noen er innflyttere" (Aslaug Koksvik, politiker)

"Det er ofte innflyttere som drar ting i gang. De som bor her ser ikke ting like godt, det er bra som det alltid har vært. Jeg synes det er stor forskjell på de som har bodd her hele tiden og tilflyttere/de som har vært ute i forhold til holdninger, alt fra fremmedfrykt til mat." (Oda Simahaug, Ungdomsrådet)

Kommunen jobber bevisst med å trekke beboerne på asylmottaket med i samfunnslivet og utnytte ressursene deres. For eksempel har tre afghanere ansvaret for kantinen på skolen, en eritreeer driver kafeen på Drøppingtunet, og en ghaneser trener håndballaget. Det blir integrering av slikt. Kanskje har kommunen noen erfaringer å trekke på fra vennskapssamarbeidet med Bunda i Tanzania?

Vi er alle i samme båt!

Med trange økonomiske kår og mange uløste oppgaver i kommunen, kunne det å pløye millioner inn i Vågen lett skape misnøye i de andre stedene i bygda. Det var derfor viktig med en god politisk prosess i forkant av Tettstedsprogrammet for å skape forståelse og oppslutning om satsingen. Og ordføreren var klar i sin argumentasjon:

"Det er nettopp kommunesenteret vårt som er mest sårbart i en tid med endringer i kommunestrukturen. Det haster veldig med å forsterke de positive kvalitetene ved tettstedet slik at folk vil bo her i framtiden også." (Kristin Sørheim, Ordfører)

Programmet fikk full tverrpolitisk oppslutning. Samtidig ble det skapt en større forståelse av hvor avhengige stedene i kommunen var av hverandre. For hva var vel kommunesenteret uten de menneskelige, naturlige og kulturelle ressursene som lå i stedene rundt? Som et resultat av dette ble det bestemt å samarbeide tettere om arrangementer, idrettsarbeid og felles markedsføring av kommunen – jobbe bevisst med å skape en fellesskapsfølelse. Det var også enighet om fortsatt å satse på utkantene i kommunen, blant annet ved å spre veimidlene og bedre vannkvaliteten.

"Da jeg flyttet hit for 12 år siden, var det fortsatt strid i fra tidligere kommunesammenslåing, bygdene stod mot hverandre, periferi mot sentrum. Nå er det en annen holdning her, folk er positive til utvikling av Tingvollvågen som et senter for alle i kommunen. Det blir ikke klikker i kommunestyret som før. Fiendebildet er flyttet ut fra kommunegrensene til Kristiansund og EU…" (Odd Arild Bugge, kultur og næringsleder)

Nålsundkanalen, Straumsnes.

"Nei, det er så mye positivt på Tingvoll nå, stedet er satt på kartet og det har skjedd mye. Jeg er litt kry av å bo på Tingvoll nå, selv om jeg bor på Meisingset.."(Tora Solem Meisingset, ildsjel)

Likevel er det et godt stykke igjen. Fortsatt er det ikke alle som snakker pent om Tingvoll. For ordføreren er det en stor utfordring i tiden framover.

Miljø eller bærekraft?

Miljø har ikke vært det store diskusjonstemaet i Tettstedsprogrammet. Fravær av store og mer "tradisjonelle" miljøkonflikter har nok bidratt til dette. Likevel har de grønne verdiene hele tiden ligget til grunn for de vurderinger og beslutninger som er tatt underveis i prosessen. I tillegg har arbeidet fokusert desto sterkere på tema som identitet og verdier, kultur og historie, estetikk, mobilisering, medvirkning og møteplasser. De "kulturelle" og "sosiale" dimensjonene har vært mer synlige enn det tradisjonelle "miljømessige" perspektivet.

Kommunen har likevel gjennomført en rekke konkrete miljøtiltak i programperioden i tillegg til å utvikle sentrum. Blant annet ble det i 1985 vedtatt at alle kommunale bygg skal ha vannbåren varme. Vedtaket har blitt fulgt opp gjennom installering av varmepumpe på hotellet og bygging av egen varmesentral for biobrensel. Her har kommunen prioritert miljø framfor økonomi, og valgt en kortsiktig økonomisk belastning i troen på en framtidig gevinst, når prisene på olje og gass vil stige.

Kommunen har også jobbet bevisst med produksjon av kortreist, økologisk mat, som blant annet selges gjennom Drøppingtunet. Her og flere andre steder i kommunen, serverer de også rettferdig og økologisk kaffe for å hjelpe bønder i sør. Materialbruk har stått i fokus: når de nye benkene, som feilaktig var produsert av regnskogstrevirke, ankom Tingvoll, ble de umiddelbart returnert. Kommunen har også vært bevisste på gjenbruk av bygninger, for eksempel har den gamle skolen nå blitt omgjort til kommunesenter. Og det gamle kommunesenteret er nå barnehage. Tingvoll har også etablert "Miljøkompaniet", en kommunal virksomhet som driver miljøstasjonen og holder orden på avfallet i kommunen. Her tar de imot brukte møbler, kjøkkenutstyr, sykler og diverse som de pusser opp, reparerer og selger ut igjen. I tillegg driver Miljøkompaniet et selvstendig AS; "Hagakompen" der de produserer og selger kompostbinger. Hjelp til å komme i gang, følger selvfølgelig også med.

Rahim, Jutta og Ståle på Miljøkompaniet med egenprodusert kompostbinge

"Vi var den første kommunen som startet med hjemmekompostering. Det er litt tankevekkende når barn som reiser ut ringer hjem og spør hvor de skal gjøre av søppelet når det bare er én søppelbøtte." (Laila Bergheim, prosjektleder)

Vi hadde ikke råd, men gjorde det likevel!

Siden det var knapt med penger i kommunekassen og lite å hente økonomisk gjennom Tettstedsprogrammet annet enn litt såmidler, måtte kommunen finne andre finansieringsmetoder. En av strategiene var å ansette en egen prosjektleder, en annen var å samarbeide på tvers av fagområder:

"En prosjektleder som har tid og mulighet til å lete etter og skaffe midler er viktig, det tar tid å skrive søknader! Stillingen har etter mitt skjønn finansiert seg selv mange ganger" (Laila Bergheim, prosjektleder)

"Vi har vært flinke til å skaffe penger innenfor ulike arbeidsområder i administrasjonen. Alle har ideer til tilskuddsformer og hvor man kan klare å skaffe penger. Det å jobbe prosessrettet på tvers av ulike faggrupper, gjør at man klarer å få ut mer penger." (Laila Bergheim)

Spleiselag og partnerskap har vært en bærende idé i tettstedsarbeidet. Men det krever god forankring og politisk vilje til å bruke penger. Og ikke minst forutsetter det at man er villig til å satse. Ved å legge noen egne penger i potten har kommunen klart å utløse store summer hos private og offentlige aktører, og gjennom lokal dugnadsinnsats. For en kommunal kostnad på ca. 13 millioner kroner har man gjennomført fysiske og miljømessige tiltak for ca. 37 millioner kroner! Av disse har eksterne offentlige bidragsytere har gått inn med 10,3 millioner og private bidrag er på rundt 13,1 millioner.

"Verdiregnskap"
Legger vi sammen verdien av investeringer, arbeid og annen innsats innenfor Tettstedprogrammet i perioden 2001 – 2005 får vi:

Kommunale midler	13 000 000 kr
Andre offentlige midler	10 355 000 kr
Næringsliv	13 160 000 kr
Lag/foreninger	450 000 kr
(Av dette anslått dugnad 282 000 kr)	
Annet	35 000 kr
Totalt	**37 000 000 kr**

Hver kommunal krone inn i prosjektet har gitt 3 tilbake!

"Jeg blir irritert når folk sier at vi har så mye penger her i kommunen, vi har ikke det!" (Kristin Sørheim, ordfører)

Men utviklingsarbeidet har betydd harde politiske omprioriteringer av politikerne i to kommunestyreperioder. Bevisstheten om at man gjennom et langsiktig utviklingsarbeid kan skaffe seg framtidige ressurser til tjenesteyting, har fått politikerne til å gå inn i harde rasjonaliserings- og effektiviseringsprosesser. Tjenestetilbudet innen helse-, pleie- og omsorgstjenester er lagt om og beskåret, og skolestrukturen er endret. En grendeskole er lagt ned. Organisasjonsplanen for hele kommunen er gjennomgått, og rasjonalisering og effektivisering har blitt foretatt også på dette feltet. Alt i en langsiktig strategi og tenkning rundt det å forberede seg best mulig på morgendagens utfordringer innefor de trange økonomiske rammer kommunen har per i dag. Og det er da samfunnsutvikling er stikkordet!

"Vi trenger mer handlingsrom i samfunnsutviklerrollen, men vi har dårlig råd. Vi må ha penger til utviklingsarbeid! Det er i økonomisk vanskelige tider at man spesielt trenger utvikling, men også den positive holdningen og de synlige tiltakene." (Kristin Sørheim, ordfører)

Det er mer stolthet ute blant folk nå!

Gjennom Tettstedsprogrammet har Tingvoll gjennomført en rekke små og store tiltak som har gjort kommunesenteret mer attraktivt og miljøvennlig.

"Dette prosjektet gav oss drahjelp, inspirasjon og fikk oss i gang. Det har hatt forferdelig mye å si, vi har fått gjort mye, kjøle mye." (Aslaug Koksvik, politiker)

Politikere og administrasjon mener også at de har utviklet nye arbeidsmetoder og at det har

skjedd en kursendring i forhold til måter å tenke på. Likevel er det mulig at de viktigste resultatene av programmet er en holdningsendring i befolkningen og økt bevissthet om egen identitet og verdiforankring. Det er i følge dem selv en enorm kvalitet som kan brukes til veldig mange ting, ikke minst til å rekruttere folk utenfra.

"Bevisstgjøring av vår identitet er det som dette programmet har bidratt sterkest til, det er viktig som grunnlag for engasjement. Tingvoll var en trivelig plass før, men nå er det enda triveligere!" (innbygger)

"Nå kan jeg faktisk invitere folk på sommerferie hit, jeg er stolt av stedet!" (innbygger)

"Nå har det kommet litt optimisme her, vi politikere har fått et lysere sinn med hensyn til hva det er mulig å få til, det er jo så mye muligheter!" (Aslaug Koksvik, politiker)

"Nei-folket begynner å bli positive, det er viktig. Før var det slik at hvis de fant en liten ting å hekte seg opp i, så gjorde de det. Men etter hvert har de blitt mer aktive. Nei-folk har blitt ja-folk! Og det har kommet en ny holdning: Dette her har blitt mye bedre enn jeg trodde, lykke til!" (innbygger)

I følge tingvollgjeldingene, gjelder ikke holdningsendringene bare dem selv: stedet har også fått et bedre rykte blant folk utenfor kommunen. En viktig grunn til det er at pressen har dreid i mer positiv retning gjennom alt som har skjedd på Tingvoll. Kommunen har kommet ut av den onde spiralen, nå er det gladnyheter som dominerer bildet. Og positiv omtale i avisen gir en selvforsterkende effekt. Det er indremedisin og viktig for identitetsbygging. Lokalavisen har også vært en viktig medspiller for å få informasjon ut. I tillegg har kommunen og innbyggerne selv blitt flinkere til å informere utad om planer og aktiviteter. Nå er det viktig å ta vare på den gløden og engasjementet som er her.

"Det var en stund på 90-tallet at jeg syntes det var kjedelig å bo her, ingenting å ta seg til. Nå klarer jeg ikke å rekke over alt. Jeg jobber i Kristiansund, det gjør meg enda mer glad for at jeg bor i Tingvoll når jeg ser hvordan det er der." (Aslaug Koksvik, politiker)

Langt fra, midt i eller begge deler?

Den holdningsendring som har skjedd i Tingvoll, kan beskrives på mange måter, men synliggjøres godt gjennom endringer i folks beskrivelse av kommunens framtid. For noen år tilbake var det

Grubleseminar
Tingvoll kirke er en av Norges vakreste og rikeste middelalderkirker, men var også inntil nylig en av de mest gåtefulle. Våren 2005 ble det derfor invitert til "Grubleseminar" i Tingvoll i håp om å finne ut mer om kirken og løse mysteriet rundt dens opprinnelse. Seminaret tiltrakk seg vitenskapsfolk fra både inn- og utland; Arkitekter, kunsthistorikere, filologer, bygningsarkeologer, liturgikere og historikere. En av seminardagene var åpen for publikum. Da kunne alle som var interessert komme og få høre om hva vitenskapsfolkene hadde "grublet" seg fram til. Kirketunet ble hensatt til middelalderen med gammelt håndverk, salg av lokale produkter, rømmegrøt, - det var hesteskyss og sauer gikk rundt i en inngjerding på kirkebakken. Over 200 mennesker møtte opp, - mange også fra langt utenfor Tingvolls grenser. Tilbakemeldingen fra både foredragsholdere, publikum og kommune som arrangør er udelt: Dette var en STOR dag, - nå er vi enda stoltere enn før over den vakre kirken vår!

pessimismen og trusselbildet som rådet grunnen; de unge kom til å flytte til de større bysentrene i regionen, arbeidsplassene ville forsvinne og folketallet ville fortsette å gå nedover. Tingvoll ville bli utkonkurrert og liggende utenfor, isolert og uten framtid. Tingvoll var *for langt fra*.

I dag har mange et mer positivt og offensivt syn på framtiden: Tingvoll ligger like langt fra alle store steder, eller med andre ord; midt i! Hvorfor ikke markedsføre Tingvoll som "Hjertet i Nordmøre"? Tingvoll er et gammelt tingsted, og var en gang i tiden sentrum for et større område, et sted som betydde noe. Kanskje vi kan komme dit igjen en gang? En felles utvikling i Nordmørsregionen vil kunne gi positive impulser til Tingvoll, det er viktig at vi blir en del av den integrasjonen. Vi bør tenke regionalt i forhold til kultur og reiseliv, arbeidsmarked og profilering. Og vi må være tradisjonsskapende og nyskapende. Tingvoll *er midt i*.

Eller er det slik at Tingvoll er begge deler - *både langt fra og midt i*? Kanskje Laila hadde det beste svaret i sin beskrivelse av forholdet mellom avstand og nærhet:

"Vi er langt nok fra til at vi klarer å mobilisere, og nært nok til å være attraktivt som bosted"

TOLGA

Med fortiden inn i framtiden

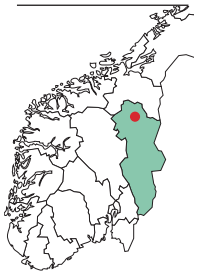

HEDMARK FYLKE

I Tolga er kulturhistorien en bærebjelke i tettstedsarbeidet. Ved å bygge på gammel kultur, særpreg og tradisjoner fra sin fortid med malmdrift har man skapt et mer attraktivt tettsted, forsterket innbyggernes identitetsfølelse og skapt entusiasme og glød rundt utvikling av stedet sitt.

"Tolgens menighet Gud spare – Tolgens kirche lenge vare – Røros kobberverk florere og Guds kirche triumphere"

Slik lyder innskriften på den store klokken som ble gitt i gave til Tolga kirke i 1725. På denne tiden var Tolga smeltehytte en betydelig hytte innen Rørosverket. Rundt smeltehytta vokste det opp en tett bebyggelse av små gårdsbruk som tilhørte arbeiderne ved Verket. I 1731 bodde det ved smeltehytta 418 mennesker – 128 menn, 144 kvinner og 146 barn, - et betydelig samfunn etter datidens forhold. Smeltehytta var i drift i drøyt 200 år, fra 1666 - 1871.

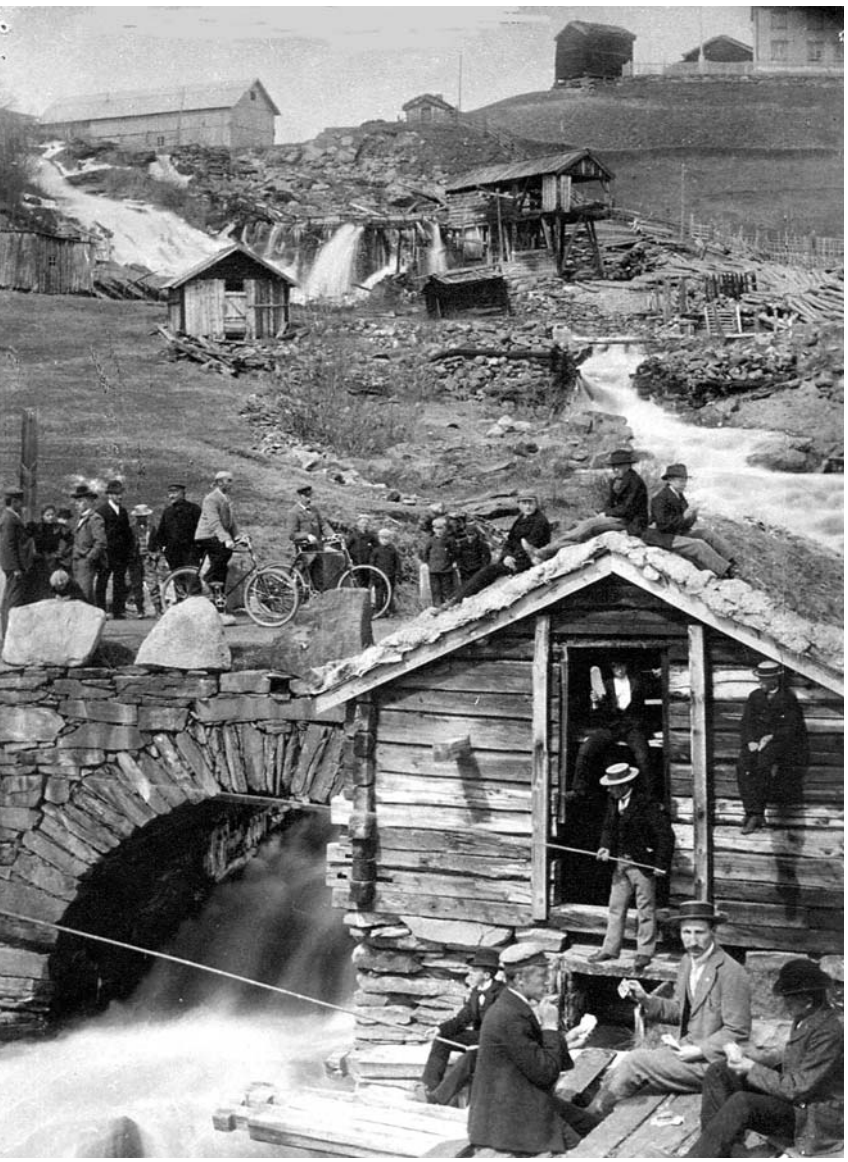

Liv og røre ved Hytteelva i 1890

Ved inngangen til vårt nye årtusen er det imidlertid lite som minner om tidligere tiders malmdrift. Tolga er nå kommunesenter i Tolga kommune med totalt 1778 innbyggere, hvorav 646 bor i selve senteret (2005). Tettstedet ligger ved riksveien i Nord-Østerdalen, midt mellom regionsentrene Tynset og Røros. Jordbruket har vært og er fortsatt den mest stabile og betydningsfulle næringen med hensyn til sysselsetting, men også andre næringer viser en positiv utvikling. Den største og viktigste nyetableringen er Østlandsmeieriets produksjonsanlegg. Andre veletablerte bedrifter er Malmplassen Gjestegård, Tolga-Os Sparebank og Tolga Bil & Landbruksverksted. I tillegg ligger det et stort utviklingspotensiale innen lokal steindrift gjennom den kjente Tolga-granitten.

Det er en stor utfordring for kommunen å opprettholde bosettingen og skape nye arbeidsplasser. Landbruksnæringen møter nye utfordringer og strengere rammebetingelser som har ført til nedlegging av bruk. Det er lite sannsynlig med mange nye arbeidsplasser i nærmeste framtid. I 2001 var netto utpendling 159 for hele kommunen. Og kommuneøkonomien blir stadig strammere. Da er det godt å ha en ordfører med glød som ser positivt på framtiden og som har tro på stedet sitt:

"I trange tider er det enda viktigere å tenke nytt og kreativt så vi bevarer troen og optimismen for framtida. Vi må gripe tak i de muligheter og fortrinn vi har som lokalsamfunn og demokrati – det er mulig å påvirke samfunnet hvis vi engasjerer oss!" (Marit Gilleberg, ordfører)

Og nettopp dette har vært kjernen i tettstedsarbeidet og annen virksomhet i Tolga; stå-på-vilje, stedegne fortrinn og en kommune som har tatt på ledertrøya i arbeidet med å utvikle kommunen og tettstedene.

Tolga - kommune med tæl!

Tolga har gjennom kommuneplanen (2003-2013) og i andre sammenhenger valgt å markedsføre seg som en "kommune med tæl". Med det ønsker de å fortelle omverdenen at tolgingene har en ekstra sterk dugnadsånd og et stort lokalt engasjement for fellesskapet. I tillegg er det mange aktiviteter på gang – et aktivt samfunn. Mye av "tælen" springer ut av kultur og en oppriktig glede over å stå sammen om å få til ting, men det er også en overlevelsesstrategi: - Vi må berre gjer det! Ikke alle på stedet har alltid vært like enig i slagordet heller:

Ordfører med tæl!

"Tidligere syntes jeg at ordet "tæl" var å ta i litt for mye, men nå skjer det ting, så det passer bra." (Bjørn Arve Lunheim, bensinstasjoneier)

Kommuneplanen har tre overordnede mål: utvikle kvalitetene og særpreget ved kommunen, sikre en bærekraftig utvikling og opprettholde bosettingen. For å nå disse målene ønsker kommunen blant annet å skape en attraktiv bokommune, ta vare på natur- og kulturarven og utvikle sentrum. Dette er også hovedsatsinger i tettstedsprosjektet. Ordføreren er svært opptatt av at Tolga skal være et godt sted å bo og at folk skal trives i hverandres selskap. Etter hennes syn er derfor estetikk og møteplasser viktige satsingsområder.

"Tettstedsutvikling handler om å skape møteplasser mellom mennesker."(Marit Gilleberg, ordfører)

Tolgabenken er en av mange uformelle møteplasser i bygda

Tettstedsprosjektet
Stedsutvikling var gammelt nytt da Tolga valgte å bli med i Tettstedsprogrammet. Men kommunen hadde likevel ikke helt klart å få den store forståelsen og oppslutningen om arbeidet, det var "liksom noe man mer drev med på si", når man hadde tid og overskudd. Og mye av arbeidet var tuftet ensidig på engasjementet og kunnskapen til lokale ildsjeler. Bevisstheten rundt helhetlig stedsutvikling kom derfor først når kommunen ble med i Tettstedsprogrammet. Etter hvert så man også at tettstedsarbeidet løftet tankene over det vanlige dagligdagse og faktisk bidro til en utvikling av hele kommuneorganisasjonen.

"Stedsutvikling er ikke bare et prosjekt men en del av kommunens tenkning, det griper inn i mange av kommunens områder."
(Knut Sagbakken, rådmann)

Kommunen i ledertrøya

Gjennom Tettstedsprosjektet ble for første gang stedsutvikling satt inn i et organisatorisk system i kommunen med et bevisst fokus på god forankring både politisk og administrativt. Mye tyder på at nettopp forankringen har vært en av suksessfaktorene i Tolga.

På tvers i kommunen
Forankringen har skjedd på tvers av fagsektorer, på tvers av administrasjon og politisk nivå, samt på tvers av partigrenser. I kommunens administrasjon ble det etablert en tverretatlig prosjektgruppe bestående av rådmann, kultursjef, næringssjef og teknisk sjef. Gruppen blir ledet av en ekstern prosjektleder som er ansatt på deltid. Det ble avholdt faste tirsdagsmøter i hele programperioden for å sikre forankring, utvikling, framdrift og erfaringsutveksling på tvers av fagområder og kompetanse.

Prosjektgruppa hadde faste tirsdagsmøter gjennom hele prosjektperioden

I Tolga har både ordfører og rådmann vært personlig engasjert i utviklingen av stedet. Samarbeidet dem imellom har vært nært og konstruktivt og bidratt til effektive prosesser mellom besluttende og utøvende myndighet - mellom politisk nivå og administrasjon. Tettstedsarbeidet har også hatt en god tverrpolitisk forankring fra start til slutt, og full politisk oppslutning og støtte gjennom hele perioden. Felles enighet om mål og virkemidler gjør det mye lettere å gjennomføre tiltak. I tillegg blir arbeidet mindre påvirket av politiske skifter.

Ny rolle og nye arbeidsmetoder
Prosesskompetanse, nye arbeidsmetoder og aktiv medvirkning fra innbyggere og næringsliv er viktig for å lykkes med stedsutvikling. Av den grunn var også dette sentrale strategier i Tettstedsprogrammet. Det er også vesentlig for kommuner som ønsker å være aktive i samfunnsutviklerrollen og drive utviklingsarbeid på tvers av organisatoriske grenser. En samfunnsaktiv kommune forutsetter blant annet en utvikling av kommunekulturen. Ettersom flere initiativ vil komme fra folk og miljøer utenfor kommuneorganisasjonen, bør kommunen i sterkere grad utvikle kompetanse til å støtte, veilede og yte faglig og økonomisk støtte. Samfunnsutviklerrollen stiller også store krav til rådmannen i forhold til behov for organisasjons- og kompetanseutvikling.

"Utrolig interessant prosjekt som går på utvikling av kommunen. Fin måte å vise at vi er på offensiven og profilerer kommunen. Arbeidet er et viktig bidrag til utvikling av hele organisasjonen." (Knut Sagbakken, rådmann)

Gjennom Tettstedsprosjektet i Tolga har det skjedd en utvikling i kommunens arbeidsmetoder som med tiden også har spredt seg til store deler av kommuneorganisasjonen. En viktig grunn til denne vellykkede ”smitteeffekten” og institusjonaliseringen av arbeidsmetodene kan være at Tettstedsprosjektet i Tolga ble organisert som en overordnet strategi eller paraply for hele kommunens virksomhet med god forankring, istedenfor et ”løsrevet prosjekt som lever sitt eget liv på siden”.

”Arbeidsmetodene og prosjektorganiseringen bruker vi nå også innen andre områder av kommunen.” (Knut Sagbakken, rådmann)

Samfunnsaktive kommuner må ta i bruk de menneskelige ressursene!
Dugnadsånden har lenge vært god i Tolga, et fortrinn kommunen ønsket å bygge videre på gjennom Tettstedsprosjektet. Mobilisering av tolgingene har derfor vært viktige grunnpilarer i arbeidet - fra idéfase til gjennomføring. Kommunen har vært meget bevisst på behovet for å informere folk i bygda om planer og prosjekter, og trekke dem med på råd der det har vært hensiktsmessig. Det er gjennomført folkemøter og temamøter knyttet til mer avgrensede problemstillinger og prosjekter. Ungdommen deltok også aktivt i arbeidet gjennom barne- og ungdomsskolen. Blant annet deltok alle elever mellom 11 og 16 år i et prosjekt der målet var å komme med innspill til kommuneplanen angående barn og unges oppvekstmiljø.

Ordføreren inviterer til kaffe og kake på den nye plassen ved Hytteelva. Det er viktig å feire små og store begivenheter.

"Styrken til dette prosjektet har vært at det er gitt mye informasjon til innbyggerne og det har vært mange møter å være med på og kunne påvirke. Det er skapt en bevisstgjøring og gradvis har vi fått et eiendomsforhold til prosjektet" (Steinar Simensen, grunneier/gårdbruker og politiker)

”Det at informasjonen har vært god, og at man har hatt mange muligheter til å påvirke innholdet, har gjort at konfliktene har vært få og mest på detaljplan. Det har også vært viktig at prosjektleder har lagt opp til fleksibilitet, slik at folk har kunnet velge mellom ulike løsninger.” (Marit Hulbækmo, butikkeier og grunneier)

Idédugnader og folkemøter gav mange idéer til små og store prosjekter som kunne gjøre Tolga til et mer attraktivt bosted. Men ikke alle idéene var like gjennomførbare og alt kunne ikke gjøres på én gang. Samtidig hadde kommunen behov for å vise noen raske og synlige resultater slik at folk ser at NÅ skjer det noe her på Tolga! Det var derfor nødvendig å foreta en streng prioritering av alle forslagene. Men dette arbeidet dro ut i tid og i en periode var det nok en og annen som mente at det var litt vel mange baller i lufta samtidig uten at de ble tatt ned. På den annen side:

"Bedre med for mange baller i lufta enn for få!" (Knut Sagbakken, rådmann)

På lag med næringslivet
Kommunen ønsket også å trekke det lokale næringslivet aktivt med i utviklingen av Tolga, men lenge gikk arbeidet tregt og næringslivet var lite med i prosessene. Dette var nok like mye kommunens egen feil, da både informasjon og invitasjon ikke nådde fram til de riktige personene, og informasjonen heller ikke var god nok.

Gjennom tettstedsprosjektet endret gradvis kommunen sine holdninger og arbeidsmetoder overfor næringslivet og de private. Blant annet prøvde man nå aktivt å trekke næringslivet med i planleggingen. Det er fortsatt en lei tradisjon mange steder at planleggerne bare jobber på planleggingssiden og næringslivet bare på gjennomføringssiden. I Tolga ønsket man å binde de to bedre sammen. Kombinasjonen av tettere samarbeid, større påvirkningsevne og positive resultater for bygda har sakte men sikkert ført til en holdningsendring hos næringslivet og de private grunneierne. Noen bedrifter har også etter hvert lagt litt penger i eiendommer og bygninger. I dag har kommunen og næringslivet en større erkjennelse av at man er avhengige av hverandre for å utvikle Tolga til et attraktivt bosted og skape nye arbeidsplasser. Det er også gjennomgående en positiv holdning til tettstedsprosjektet og samarbeidsånden er mye bedre. I 2004 ble det reetablert en lokal handelsstandsforening som ønsker å samarbeide med kommunen.

Langs RV 30 er forretningslokalene igjen fylt opp, til glede for bygdas befolkning.

"Jeg protesterte kraftig i starten, men er fornøyd nå. Det har blitt vellykket selv om jeg vurderte å legge ned hele stasjonen. Nå har jeg lyst til å pusse opp bygget, og andre har også planer i området." (Bjørn Arve Lunheim, bensinstasjoneier)

Selv om det nå går mye bedre, gjenstår det fortsatt mange utfordringer, blant annet hvordan kommunen skal få utenbys eiere til å engasjere seg i utviklingen av sentrum. På Tolga var det for eksempel et problem at den tidligere eieren av Handelssenteret, som ligger midt i kjernen av sentrum, ikke viste noen interesse for å være med å ruste opp området rundt bygget.

"De som sitter i et kontorbygg i Oslo, bryr seg ikke om stedet vårt." (Magni Gundersen Tollan, butikksjef Coop-Prix)

Gode planer gav gode resultater

Kommunen er svært opptatt av planleggingens betydning for å skape bevissthet, effektiv bruk av ressurser og gode resultater. Forankring, analyse og plan har derfor vært viktige forutsetninger for tettstedsarbeidet og utvikling av sentrum i Tolga. Forenklet sagt kan sentrum deles i to områder; sentrum øst og sentrum vest. I den østlige delen finner man servicetilbudene mens sentrum vest omfatter de fleste kulturminnene og kulturmiljøene. Det første kommunen gjorde i tettstedsprosjektet var å gjennomføre en stedsanalyse. Deretter ble det utarbeidet sentrumsplaner for både øst og vest, samt en egen visuell veileder for Tolga.

Tolga sett nordover, sentrum øst på høyre side av Glåma

Sentrum øst
Noe av det spesielle ved Tolga sentrum er at alle servicetilbudene er samlet på et lite, men kompakt område på øst-siden av Glåma. Her er det både skole, samfunnshus, jernbanestasjon, kommunehus, forretninger, boliger, veianlegg, industriområde og renseanlegg. Det er derfor viktig å få fram kvalitetene i dette kjerneområdet. Som et ledd i dette arbeidet, utarbeidet derfor kommunen en stedsanalyse med hovedfokus på dette området. Formålet med planen var å legge til rette for attraktive sentrumsområder som grunnlag for økt aktivitet og optimisme i sentrum. Stedsanalysen danner grunnlaget for videre planlegging og opprusting av tettstedet og munner ut i en anbefaling om hvilke områder som bør rustes opp, i prioritert rekkefølge.

Blant tiltakene som ble skissert i analysen var nye møteplasser, forskjønning av grøntområder, parker og forretningsområder, ny infrastruktur og boligbygging. Videre ble det foreslått å trekke næringslivet med i arbeidet og etablere et felles forum. Analysen anbefalte også å skape bedre sammenheng mellom de eldste, kulturhistoriske delene av sentrum på vestsiden av Glomma, og stasjons- og handelssenteret på østsiden. Det skulle skapes nytt i det gamle på en positiv måte. Som en oppfølging av stedsanalysen ble det utarbeidet en reguleringsplan for sentrum øst. Planen ble utarbeidet på grunnlag av en bred og åpen planprosess, der formannskapet var styringsgruppe og lokalbefolkningen deltok på folkemøter. Planarbeidet ble styrt av prosjektleder for tettstedsprosjektet, mens plan og bestemmelser ble laget av en ekstern konsulent.

Sentrum vest
En av grunnene til at stedsanalysen konsentrerte seg om østsiden av sentrum, var at det allerede fantes en forenklet landskapsanalyse for vestsiden. Men siden kommunen hadde mange nye prosjektidéer også for sentrum vest, var det et stort behov for å få utarbeidet en reguleringsplan også for denne delen av sentrum. Den nye planen omfattet de kulturhistorisk interessante områdene Hytteplassen/Malmplassen, Gata, Sandmælgjelen, kirken, Bakkagata, Toljefossen og Hytteelva. En videre utvikling av disse områdene skulle stimulere til aktivt jordbruk, næringsutvikling og boligbebyggelse. Samtidig skulle viktige kulturminner og det karakteristiske kulturlandskapet tas vare på. Det var et mål å få til en god lokal medvirkning i hele planprosessen. Intensjonene med planarbeidet var:

- ta vare på Gata og bebyggelsen langs denne og se på mulighetene for fortetting
- utarbeide en helhetlig løsning for Tolgas tusenårssted: Tolgen Hytteplassen
- se på mulighetene for nye parkeringsplasser innenfor området
- ta vare på det karakteristiske kulturlandskapet langs Bakkagata og Gata med gårdsbebyggelse, steinmurer, beiteområder og gjeler
- sikre utvidelsesmuligheter for kirkegården
- sikre park og friområder langs Tolja
- legge til rette for fartsreduserende tiltak langs RV 30 nord for Malmplassen

Visuell veileder
Som inspirasjon og et viktig ledd i utviklingen av Tolga fikk kommunen eksterne konsulenter til å utarbeide en visuell veileder for sentrum. Veilederen er en guide til å utforme de offentlige og private uterommene, og er dermed et viktig supplement til reguleringsplanene for Tolga sentrum. Den gir anbefalinger innen tema som byggeskikk, fargebruk, utemøbler, skilt og belysning. Den gir også retningslinjer for hvilke farger, planter, gjerdetyper, murer og plassdekker som passer til stedet. Blant annet er tre og stein valgt som gjennomgående materialer. Bruk av natursteinsmurer har lang tradisjon i Tolga, og er karakteristisk for kulturlandskapet i Tolga sentrum. Her er det snakk om gråsteinsmurer, men veilederen gir også anbefalinger om bruk av Tolgagranitt i nyere elementer som benker, skilt og informasjonstavler. Det er også tegnet skisser som viser forslag til tiltak for enkelte viktige områder i sentrum som Brugata, området mellom banken og kommunehuset, Centralparken og adkomsten til Dølmo (bygdetunet).

Visuell veileder inneholder egne forslag til utforming av skilt og gatemøbler i Tolga sentrum. Produktene lages av lokale håndverkere i lokale materialer som Tolgagranitt og tre

"Med visuell veileder setter vi fokus på våre omgivelser, og hvordan vi ønsker at de skal formes og utvikles" (Stine Ringnes, prosjektleder)

I forkant av arbeidet arrangerte kommunen folkemøter og temasamlinger med fokus på utvikling av tettstedet. Herfra kom det mange gode innspill som ble benyttet i veilederen. Fylkeskommunen, Riksantikvaren og Norsk Form deltok på flere av disse samlingene. I tillegg kom grunneiere, lag og foreninger med innspill underveis. Alle husstandene fikk hvert sitt eksemplar av den visuelle veilederen utdelt i posten. Som en oppfordring og oppmuntring i utvikling av bevisstheten rundt de stedegne kvalitetene planlegger nå kommunen å innstifte en pris som kan skape positive holdinger til arbeidet.

Fredriksgård

Et tak til glede og besvær
Fredriksgård er en av de gamle gårdene langs Gata i Tolga. Den er ikke i aktiv drift, men det flotte gårdstunet er intakt. Våningshuset er et stort og staselig bygg. Da eieren ønsket å legge nytt takdekke i 2003, oppstod en litt vanskelig situasjon for kommunen. Eieren ønsket av økonomiske grunner å legge platetak, men både kommunen og fylkeskommunen hadde et sterkt ønske om å legge skifer, i tråd med husets opprinnelige utseende. Da saken kom opp hadde ikke kommunen lovhjemler til å nekte grunneier å legge platetak. Heldigvis klarte kommunen, fylkeskommunen og grunneier i fellesskap å finne en god løsning for alle parter. Løsningen ble at Riksantikvaren bidro til å dekke merkostnadene ved å legge skifer kontra platetak. Til gjengjeld måtte grunneier forplikte seg til å benytte Rørosmuseet som konsulenthjelp ved legging av skifer. Saken endte godt for alle parter, men det lå mange møter, telefonsamtaler og brevskriving bak enigheten, noe som viser at prosesser tar tid. Men det var verd det, ikke minst fordi det lå en symbolverdi i denne saken: et "nederlag" her ville slått mye av grunnen vekk under den visuelle veilederen som nylig var vedtatt av kommunestyret. Tolga kommune arbeider i dag med en ny reguleringsplan som viser til bestemmelser knyttet til farge- og materialbruk på bygninger innenfor planområdet.

Kulturhistorie og identitet

En hovedmålsetting i Tettstedsprosjektet har vært å skape en bevisstgjøring og stolthet i befolkningen knyttet til Tolga som sted og dets historiske utvikling fra smeltehytta og fram til i dag. Tolga har mange kulturminner og kulturmiljøer som det er viktig å ta vare på, og som er en ressurs for lokalsamfunnet. Næringsutvikling gir utfordringer og muligheter i samhandling med kulturminnevern. Tolga har stolte tradisjoner, og stedet har fortsatt et sterkt særpreg. For Tolga er det viktig å ta vare på og utnytte denne særegenheten. Gjennom Tettstedsprosjektet har derfor mange av de viktigste tiltakene vært knyttet til å koble kulturhistorien til et velfungerende, moderne tettsted.

Hyttelva – malmplassen
Et av hovedmålene med Tettstedsprosjektet har vært å ruste opp og få en mer bevisst holdning til Tolgen Hytteplass - Tolgas tusenårssted, som

Den gamle steinhvelvsbrua er så god som ny igjen

foreslått som en del av verdensarv Røros.
Å ruste opp og synliggjøre de gamle slagghaugene har vært et av satsingsområdene. Slagghaugene er et restprodukt etter tidligere tiders produksjon av kopper. Slagget på Tolga ser ut som slagget på Røros og ligger i store hauger etter Kopperverksdrifta. På Tolga er disse haugene mindre synlige, ettersom de ligger som fyllinger ut i Glåma.

Gamle murer gav føde
Kommunen har også restaurert den gamle steinhvelvsbroen over Hyttelva og natursteinsmurene på nedsiden av broen. Natursteinsmurer har vært en del av landskapet i Tolga i århundrer. De fungerte som forstøtningsmurer som holdt jorda på plass i bratt terreng. Gårdbrukerne utnyttet muligheten murene gav og anla grønnsakhager og potetåkre i skråningen ned mot elva. Tolga har fortsatt en rekke gamle natursteinsmurer som er fra perioden 1670 til 1950-tallet. Selv om ingen av murene er fredet, ligger de i et verneverdig område og ansees som kulturminner. Etter 1950-tallet gikk den gamle tradisjonen nesten i glemmeboka og det gamle håndverket holdt på å dø helt ut. I forbindelse med flomprosjektet etter flommen i 1995 måtte det hentes inn ekspertise på området fra hele Skandinavia. Ekspertisen møttes i Rausjødalen setermeieri, Nord-Europas første andelsmeieri, som ligger i Tolga. I etterkant har interessen for tørrmuring igjen vokst og lokalbefolkningen har fått øynene opp for det særpreget natursteinsmurene gir stedet. Som et ledd i tettstedsprosjektet ble det holdt kurs i tørrmuring for å heve kompetansen og holde håndverkstradisjonen i hevd. Kurset ble gjennomført på Tolga i samarbeid med Folkeuniversitetet. Kultursjefen stod for organiseringen der det deltok lokale håndverkere, representanter fra museumslag og privatpersoner.

I tillegg til slagghaugene og murene har kommunen forblendet de nyere betongmurene fra 1950-60-tallet med treverk (malmen furu) og behandlet dem med jernvitriol. Det er også anlagt nye stier og plasser i området og satt opp et nytt rekkverk langs murene. Rekkverket er tegnet spesielt for området, og produsert lokalt. I løpet av 2006 vil også den gamle administrasjonsbygningen, "Hyttestua" tilbakeføres til Gata, på plassen ovenfor Malmplassen Gjestgiveri.

Riksantikvaren har vært sentral i arbeidet med opprusting av området rundt Hytteelva. Etaten har foretatt flere befaringer i området, deltatt på møter og bevilget til sammen 140.000 kroner til planarbeid og opprusting av murene. Det har vært krevende å ta vare på den gamle steinhvelvsbrua med dens tilliggende natursteinsmurer, samtidig som man rustet opp betongmurene og anla nye plasser med et mer moderne uttrykk. Men med god støtte fra Rørosmuseet og Riksantikvaren har resultatet blitt meget vellykket.

Tørrmuringskurs holder gammelt håndverk i hevd

Den vakre kirken fra 1840 troner på toppen av Bakkagata

Nye stakittgjerder klare for egenprodusert maling

Gata, Bakkagata og Kjerkegjelen
Kjerkegjelen er en gammel ferdselsvei fra ca 1690. Veien binder de to første "gatene" på Tolga sammen (Gata og Bakkagata).Gata og Bakkagata lå på hver sin såttå med en høydeforskjell på ca 40m. Kjerkegjelen var opprinnelig en gangvei, men ble etter hvert også en kjørevei som man blant annet brukte til å forflytte dyr mellom innmark og utmark. Den ligger i et karakteristisk kulturlandskap omkranset av steinmurer, beitemark, gårdsbruk og Gammelskola. I dag brukes veien av elever, turgjengere og som adkomst til kirken. Kjerkegjelen rustes nå opp med nytt grusdekke, nye stakittgjerder, ny belysning, "hvileplass" og reparasjon av natursteinsmurer. Prosjektet finansieres ved hjelp av dugnad og offentlige midler. Grunneiere, lag og foreninger har vært svært positive til tiltaket.

"Hadde vi foreslått grus i Gata for 15-20 år siden, så hadde det aldri gått! Vi trenger langsiktighet." (Knut Sagbakken, Rådmann)

Prosjektet Gata har hatt som mål å bringe fram igjen et mer autentisk uttrykk i den aller eldste delen av Tolga. Høyden på Gata er senket og den har fått tilbake det opprinnelige dekket av grus og slagg. Gamle porter har fått et tidsriktig utseende og nye stakitt- og plankegjerder er satt opp. Gjennom Tettstedsprosjektet har Tolga også tatt tilbake den gamle teknikken med å male gjerdene i komposisjonsmaling.

Lager egen maling
Tolga ønsket også å lære innbyggerne å lage sin egen maling, såkalt komposisjonsmaling. Komposisjonsmaling er en utendørsmaling med lang tradisjon i Norden. Malingtypen ble tidligere mye brukt, men ble etter hvert fortrengt av linoljemaling. Det å koke malingen selv, med farger fra naturen, går flere hundre år tilbake i tid.

Malingen har mange gode egenskaper, den er både miljøvennlig, har god dekkevne, er lett å påføre, flasser ikke og er billig. I tillegg varer den i 15 - 20 år. Oppskriften som ble brukt på kurset ble funnet i Vingelen i Tolga kommune og er fra 1881. Ingredienser er rugmel, jernvitriol, vann, salt og pigmenter fra naturen.

Bak kurset i komposisjonsmaling sto Tolga kommune, Folkeuniversitet og Rørosmuseet. Alle beboerne i Gata, den eldste gata på Tolga, ble invitert til kurset. Kommunen dekket størsteparten av kursavgiften for disse. Fargepigmenter som ble brukt på kurset ble hentet fra blant annet Slagghaugen påMalmplassen og Raudsjødalen. Ved å bruke ulike pigmenter, ble det laget en rød maling, en okergul samt en med brunfargen brent umbra. Alle de tre fargene ble brukt i Gata, etter et fargekart utarbeidet av prosjektlederen som også selv er arkitekt. Første kurskveld gikk med til teori og leting etter pigment til fargen "Toljerød" i slagghaugen. Andre kursdag laget kursdeltakerne fargene "Toljerød", oker og mørk umbra. Ettersom komposisjonsmalingen må påføres mens den ennå er fersk, ble alle kursdeltakerne oppfordret til å bidra som malere. Øvingsarena ble de nye stakittene og gjerdene i Gata som ble satt opp året før. Med ivrige kursdeltakere og et fotballag som svingte malepenslene, ble Gata i Tolga malt om.

Skulpturprosjektet

Høsten 2003 presenterte billedhugger og tolging Øyvin Storbækken sine ideer om et kombinert skulptur- og kulturprosjekt på Tolga. Utgangspunktet var Toljefossen, en naturperle sentralt beliggende på Tolga, litt ovenfor Malmplassen. I området er det rester etter gammel kulturhistorie: smeltehytte, sagbruk, kvennhus,

Basert på Tolgas egen granittressurs er det bygget en steinbro mellom Tolga og Da Nang i Vietnam

dam og bruer. Her ønsket Storbækken å anlegge en skulpturpark. Bakgrunnen for det internasjonale samarbeidet var at billedhuggeren driver et opplæringssenter for steinhuggere i Vietnam. Sommeren 2004 tok han med seg syv lærlinger, en billedhugger og en tolk og reiste til Tolga for å hugge i granitt fra det lokale steinbruddet, Olaberget. Arbeidet foregikk på Johnsgård, et tun midt i Tolga sentrum - ikke langt fra Malmplassen. Aktiviteten kunne følges av interesserte tolginger og tilreisende i hele perioden.

For å realisere for prosjektet stilte et enstemmig kommunestyre 100.000 kroner i garanti. I tillegg gav partnerne Hedmark fylkeskommune og Innovasjon Norge hhv 136.000 og 200.000 kroner til prosjektet. Som et symbol på partnerskapet har institusjonene fått låne skulpturer til å utsmykke bygningene med i en periode. Lokalt næringsliv var også vært delaktig i form av bidrag fra Tolga Granitt AS, Røros Reiseliv og handelsnæringa i Tolga. I dag har prosjektet utviklet seg til et helt skulpturparkprosjekt, der bru, demning, murer, skulpturer og installasjoner er inne i planene. Det grenseløse samarbeidet har skapt blest og har blant annet vært innslag i NRK.

Ungdom

Gjennom hele Tettstedsprosjektet har det blitt lagt stor vekt på å få ungdommen aktivt med og få dem til å fortelle hva det er som betyr noe for dem på Tolga. Hva er det som er attraktivt for dem og hvordan ønsker de at hjemkommunen skal utvikle seg? I 2002 deltok alle elevene mellom 11 og 16 år i et prosjekt der målet var å komme med innspill til kommuneplanen angående barns og unges oppvekstmiljø. Resultatene ble lagt fram for kommunestyret og en ordfører som tok godt imot dem. Blant de viktigste ønskene og mest populære tiltakene som ble foreslått, var: nye fritidstilbud innen blant annet sang, dans og drama, nye møteplasser for ungdom og voksne, en helsestasjon som på Tynset, flere gang- og sykkelveger og en gangbro så folk kan ferdes trygt i sentrum. I tillegg var de opptatt av å beholde jernbanen, begrense boligbyggingen til noen regulerte boligfelt og sikre at nye hus står i stil med eksisterende hus i forhold til farge, byggeskikk og stil. Ungdommene sa også klart i fra at kommunen måtte ta vare på de få småbrukene og gårdene som er igjen og legge til rette for at det er mulig å bosette seg der uten nødvendigvis for å ta over tradisjonell drift. Regulerte hyttefelt og muligheter for spredt hyttebygging var greit under forutsetning av at det tas hensyn til miljøet.

Og det må bo folk i alle grender og hus i kommunen!

> "Hvis Rørosbanen blir lagt ned da vil Tolga bli et gjennomfartssted for trailere og turister som vil benytte seg av andre steder enn Tolga." (fra sammenfatning av ungdommens forslag til kommuneplan)

Undersøkelsen viste også at elevene er godt fornøyde med skolen sin, noe som betyr mye for bolysten til barnefamilier. Faglig sett kan det vises til gode resultater og utvikling, og skolen ligger langt framme på en del områder. Ledelsen

Uteområder ved skolen skal rustes opp på nytt sammen med barna

ved skolen har lagt stor vekt på å utvikle et godt sosialt miljø der medmenneskelighet er en grunnleggende idé. Undersøkelsen viser da også at hele 9 av 10 elever har det bra eller svært bra på skolen, og at skolemiljøet oppleves som veldig inkluderende. Gjennom Tettstedsprosjektet har lærere og elever også jobbet mye med Tolgas historie og stedsidentitet, noe som har ført til en langt større bevissthet hos ungdommen om røttene sine.

> ”Elevene snakker jevnlig om lokalmiljøet sitt, hva som er bra og hva som ikke er så bra.” (Ola Borgar Bakos, lærer)

Mange av ungdommens langsiktige ønsker for Tolga samsvarer godt med de voksnes ønsker og vil bli fulgt opp gjennom planer og prosjekter. Men ungdommene har også fått gjennomslag for noen av sine kortsiktige ønsker. Det er etablert et dramatilbud ved Kulturskola og kommunen samarbeider nå med ungdomsskolen om å utvikle Centralparken som ligger i sentrum, nær skolen. Planene bygger på elevenes egne forslag og idéer. Tolga skole har gjennom Tettstedsprogrammet fått midler til et kulturhistorisk prosjekt: ”Menneskelivet i fangstsamfunnets tid”. Prosjektet tar sikte på å gi ungene innsikt i kulturminner og historie. Temaet flettes inn i de fleste fagene, og prosjektet skal munne ut i en videoanimasjon.

Kommune med tæl – men er det nok?

Tolga ligger midt mellom regionsentrene Tynset og Røros med en reisetid på hhv 20 og 30 minutter. En slik plassering gir grunn til både uro og optimisme. Trusselbildet er at regionsentrene vil utarme kommunen gjennom å tiltrekke seg befolkning og arbeidsplasser. På den annen side åpner beliggenheten for at Tolga kan bli en attraktiv bokommune i en større bo- og arbeidsmarkedsregion - både for de som har røttene sine her og for tilflyttere.

Men for å bli en attraktiv bokommune gjenstår det fortsatt noen utfordringer, blant annet i forhold til å lykkes med boligpolitikken. Selv om det er etablert nye småleiligheter, sitter investorene fortsatt på gjerdet og avventer utviklingen. Det gamle sykehjemmet står ubebodd og gir uheldige signaler om utviklingen på stedet. Og flere utenbys grunneiere er lite interessert i å leie ut boligene sine som står tomme. Men Tolga jobber bevisst med å øke bosettingen og tilbudet på tilgjengelige og attraktive boliger. Etter en svensk modell sendte Tolga høsten 2005 ut en invitasjon til alle foreldre i Oslo med barn i 1.ste klasse, om

I Brugata bygges det sentrumsnære leiligheter

å flytte til Tolga. Det er også tatt initiativ til å kontakte utflyttere fra regionen gjennom Fjellregionsamarbeidet.

> ”Vi må finne fram det beste vi har av store, fine tomter, by fram det fineste vi har, vise våre fortrinn.” (Sindre Bakken, beboer)

Service- og tjenestetilbudet er også vesentlig for bosettingen på stedet, for eksempel har det til tider vært vanskelig å holde på fastlegen. Fortsatt drift av Rørosbanen betyr svært mye for Tolgas framtid. Stedet har også et begrenset vareutvalg å by på. Men heldigvis er det også mange driftige tolginger. Da byggevarebutikken, Byggern ble nedlagt, tok noen av bygdefolket saken i egne hender og startet ny butikk på eget initiativ.

> "Vi skal ikke behøve å måtte dra til Tynset for å få en spiker!" (Bjørn Arve Lunheim, bensinstasjoneier/bedriftseier)

En spørreundersøkelse i 2004 viser at ungdommen i Tolga er usikre på om de vil bosette seg i kommunen i framtiden. Noen få gir klart uttrykk for at de aldri kan tenke seg å bosette seg på hjemstedet, mens andre ikke kan tenke seg et bedre sted å bo. Men de aller fleste vil se utviklingen an: hvordan vil jobbtilbudet være? vil det være lett å få barnehageplass? Og vil det være valgfrihet i forhold til bolig og kultur- og fritidstilbud? Men også identitetsfølelse, røtter og stolthet betyr mye. I så måte har Tettstedsprosjektet bidratt positivt.

"Jeg har et brennende ønske om å gjøre noen grep for å holde på ungdommen, slik at de kommer tilbake hit når de er ferdige med skole og utdanning." (Svein Olav Nygjelten, varaordfører)

"Tolga må spelle på det vi har av kultur og sikre jobbmuligheter." (Andreas Moen, skoleelev)

"Vi snakker mye om framtiden oss imellom, om utdanning og jobb og hvor vi har lyst til å bo. Det finnes enkelte som bare vil bort. Men Tolga er best!" (Skoleelev)

Tolga – et attraktivt sted!

Gjennom Tettstedsprosjektet har Tolga tatt et langt steg videre med hensyn til å bli et attraktivt bosted. Sentrum har blitt renovert og forskjønnet og det er skapt nye møteplasser. Centralparken er under opprusting i samarbeid med ungdommene på stedet. Den lokale natur- og kulturarven er styrket som grunnlag for tilhørighet, stolthet, opplevelse og ny næringsvirksomhet. Og Skulpturparken kan bli et framtidig turistmål. Nye gang- og sykkelveier har gjort det enklere og tryggere å ferdes. Bygda har også et stort tilbud innen kultur- og fritidsaktiviteter, blant annet har de et stort årlig Olsok-program for hele regionen.

Nye gang- og sykkelveier gjør det tryggere å ferdes på Tolga.

Bygningsmiljøet og kulturlandskapet langs Gata og Bakkagata, er karakteristisk for Tolga sentrum

"Bygda har mye å by på, bortsett fra arbeidsplasser da.. Her er det deilig å bo, vakker natur, et velstelt og pent sted. Og det som er vakkert, husker man." (Kjerstin Olsen, pensjonist)

"Et attraktivt tettsted gir meg trivsel. Når det er attraktivt i sentrum blir folk også glad i det, og litt stolt, da blir vi også gode markedsførere." (Steinar Simensen, politiker)

Tolga – et stopp verd

Et viktig spørsmål som tolgingene diskuterer er hvordan man skal få reisende til å stoppe i Tolga. Det at riksvegen ble omgjort til miljøgate i 2003 med redusert hastighet har hjulpet dem et stykke på vei. I tillegg arbeides det med å gjøre innfarten langs riksvegen attraktiv, spesielt ved avkjørselen til sentrum. Det visuelle helhetsbildet er viktig for førsteinntrykket. Men hva annet kan friste folk til å stoppe og se seg om? Det tenkes høyt rundt flere idéer: hva med et symbol som folk husker og hva kan i så fall det være? Malmplassen? Skulpturparken? Eller er ungdommen bedre på sporet med sitt forslag om en spark som er større enn den på Tynset? Uansett er det viktig å få fram særegenhetene ved stedet, finne ut hva folk husker herfra og fokusere på det.

"Vi må få satt ned farten til bilene, få stoppet folka. Jeg kunne ønsket meg en større P-plass for busser, få folk til å gå i Gata, se Malmplassen og ta en tur i sentrum." (Bjørn Arve Lunheim, bensinstasjoneier)

Vi må tørre å satse!

Framtidsmulighetene er mange og tolgingene har bestemt seg for å satse – vi må tørre å tenke nytt og stort – være på offensiven! Lokal mat, en spennende kulturhistorie, Skulpturparken, nasjonalparker og store uutnyttede utmarksressurser

med tilgang til jakt og fiske gir muligheter for framtiden. Næringsutvikling i tilknytning til reiseliv og turisme er derfor et hovedsatsingsområde i årene framover. Men for å lykkes er det viktig at tettstedene i kommunen samarbeider. Hver for seg er mulighetene og ressursene begrenset, men sammen kan de oppnå store resultater og synergieffekter.

Kommunen vil også stimulere til å opprettholde sysselsettingen innen jord- og skogbruk og skape flere arbeidsplasser innen landbruket. Kommunen har allerede i flere år vært en del av Fjellregionrådet sammen med 6 andre kommuner i nærheten. Regionrådet er et samarbeidsorgan som behandler politiske saker av felles interesse mellom disse kommunene, arbeider for en bærekraftig utvikling, for å bedre rammevilkårene og fremme regionens interesser overfor sentrale myndigheter. Tolga vil også videreføre stedsutviklingsprosessene selv om Tettstedsprogrammet avsluttes.

Med tro på seg selv og framtiden, gjennomføringskraft, lokale natur- og kulturressurser og en kjærlighet til hjemstedet sitt er tolgingene langt på vei til å lykkes allerede. Kanskje varaordførerens forslag om å satse på Tolga som kulturhovedstad i regionen en dag blir virkelighet?